

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΟ ΒΡΕΤΑΝΙΚΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ : ΕΠΙΤΩΣΕΙΣ ΣΕ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΜΑΡΙΑ ΑΡΝΑΟΥΤΑΚΗ (Α.Μ. 2748)
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΝΙΚΟΣ ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ

ΙΟΥΝΙΟΣ
2017

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	3
1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
1.1. ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΤΟΥ ΗΝΩΜΕΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΣΤΗΝ Ε.Ε.....	4-6
1.2. Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ Μ.Β. ΣΤΗΝ Ε.Ε. ΚΑΙ ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΕΥΡΩΠΑΙΟΥΣ ΕΤΑΙΡΟΥΣ.....	7-8
2. ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
1.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ- ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ.....	9-13
1.2. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΣΑΝ ΤΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΟΣ.....	14-20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
2.1 ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΠΟΧΩΡΗΣΗΣ-ΑΡΘΡΟ 50.....	21-26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	
3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	27-28
3.2 ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΕΞΟΔΟΥ ΤΗΣ Μ.Β. ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ	
α) ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΗΣ ΣΤΗΝ Μ.Β ΚΑΙ ΤΗΝ Ε.Ε.....	29-31
β) ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ Μ.Β ΚΑΙ ΤΗΝ Ε.Ε.....	32-34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	
4.1 ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΥΠΕΥΘΥΝΟ ΤΥΠΟΥ ΓΙΑ ΤΟ BREXIT, DANIEL FERRIE.....	35-36
4.2 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	37-38
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	39

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η πρωτόφαντη απόφαση της Μεγάλης Βρετανίας για έξοδο από την Ευρωπαϊκή Ένωση επικυρώθηκε από το δημοψήφισμα της 23ης Ιουνίου 2016 και εγκαινίασε μια νέα εποχή στην ιστορία της Ευρώπης.

Κατ' ανάγκην, τα υπόλοιπα 27 κράτη-μέλη της Ένωσης καλούνται να αντιμετωπίσουν από κοινού με το αποχωρούν κράτος τις συνέπειες του γεγονότος αυτού και να αμβλύνουν όσο γίνεται τα προβλήματα που αναφύονται συνεχώς, όπως ήταν αναμενόμενο σε μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία και κοινωνία. Η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να παρουσιάσει συνοπτικά τα αποτελέσματα του βρετανικού δημοψηφίσματος και να αναδείξει, μέσα από την ιστορική αναδρομή στις σχέσεις του Ηνωμένου Βασιλείου με την Ευρωπαϊκή Ένωση και την ανάλυσή των αποτελεσμάτων του, τους παράγοντες δηλαδή που οδήγησαν σ' αυτό.

Παράλληλα, επιχειρεί να σκιαγραφήσει τις συνέπειες που πλήττουν Μεγάλη Βρετανία και Ευρωπαϊκή Ένωση μετά την έξοδο της πρώτης αλλά και να προτείνει τρόπους αντιμετώπισής τους. Το γεγονός της βρετανικής εξόδου, του Brexit - όπως είναι ευρέως γνωστό - σηματοδοτεί ένα ιστορικό δεδομένο, πρωτόγνωρο για την Ευρώπη, που, σίγουρα, αποκαλύπτει τις αδυναμίες στη δομή και τους θεσμούς της. Αποτελεί, όμως, αδιαμφισβήτητα και μια μοναδική ευκαιρία για τους ηγέτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης να ξαναγράψουν ιστορία, διορθώνοντας αυτή τη φορά λάθη και παραλείψεις του παρελθόντος.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΗΝΩΜΕΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Όταν το 1948, στην έναρξη των εργασιών της Συνόδου των ηγετών της Ευρώπης ο Τσόρτσιλ δήλωνε, μεταξύ άλλων, ότι «...Δεν μπορούμε να στοχεύουμε σε τίποτα λιγότερο από μια ενιαία Ευρώπη και αναμένουμε με βεβαιότητα την ημέρα κατά την οποία αυτό θα συντελεστεί.», κανένας δεν θα μπορούσε να φανταστεί ότι η ένταξη της Μεγάλης Βρετανίας θα συντελούνταν 25 χρόνια αργότερα.

Κατά ανάλογο τρόπο, σήμερα, μετά από 43 χρόνια παραμονής του Ηνωμένου Βασιλείου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, δύσκολα θα φανταζόταν κάποιος ότι το δημοψήφισμα του 2016 θα αφορούσε στην έξοδο της χώρας από την ευρωπαϊκή οικογένεια. Ή μήπως οι πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις των τελευταίων δεκαετιών προοιωνίζαν το τέλος μιας ταραχώδους σχέσης, στην οποία η αποδοχή και η απόρριψη εναλλάσσονταν με ταχύτατους ρυθμούς ανάλογα με το πανευρωπαϊκό και παγκόσμιο «γίγνεσθαι»;

Μια αναδρομική ιστορική ματιά στις σχέσεις Ηνωμένου Βασιλείου και Ευρώπης θα μπορούσε να διαφωτίσει σχετικά με την απόφαση των Βρετανών να οδηγήσουν εαυτούς εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης και μάλιστα, σε μια περίοδο κατά την οποία οι γενικότερες εξελίξεις υποβάλλουν και επιβάλλουν σύνεση, σύμπνοια και συμπόρευση.

Στα χρόνια που ακολούθησαν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο η συμπεριφορά του Ηνωμένου Βασιλείου απέναντι σε μια ενοποιημένη ευρωπαϊκή πραγματικότητα καθορίζεται από πολιτικο-οικονομικούς, εσωτερικούς και εξωτερικούς, παράγοντες. Αρχικά, η ηγεσία του Ηνωμένου Βασιλείου - ήδη από την εποχή του Τσόρτσιλ - θεωρούσε ιδιαίτερα σημαντική την συμμετοχή του στην Κοινοπολιτεία, την Ατλαντική Συμμαχία (NATO) και ενώ απέδιδε μέγιστη σημασία στις σχέσεις του με τις Ηνωμένες Πολιτείες περιφρονούσε επιδεικτικά τη σχέση του με την Δυτική Ευρώπη. Το πλέγμα των διακρατικών αυτών σχέσεων στο οποίο συμμετείχε η Μεγάλη Βρετανία δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την απομάκρυνσή της από την Δυτική Ευρώπη, έως τις αρχές της δεκαετίας του 1960.

Έπειτα, η παραδοσιακή κυβερνητική άρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου - είτε λόγω εθνικής υπερηφάνειας είτε λόγω ιστορικών καταβολών - να αποδεχτεί οποιαδήποτε εκχώρηση αρμοδιοτήτων και κυριαρχίας στα πλαίσια μιας ολοκληρωμένης συμμετοχής του στη Δυτική Συμμαχία ή εξάρτηση από άλλες ευρωπαϊκές κυβερνήσεις συνέβαλε στην παγίωση της δυστοκίας στις σχέσεις του μ' αυτές.

Τέλος, καθοριστική υπήρξε η χρονική σύμπτωση - δεκαετία του 1950 - κατά την οποία η Μεγάλη Βρετανία δεν ενδιαφερόταν να συμμετέχει στην ΕΚΑΧ, την ΕΑΚ ή την ΕΥΡΑΤΟΜ. Κατά την βρετανική αντίληψη, η μεν ΕΚΑΧ υπολειπόταν σε δυναμικότητα, η δε ΕΑΚ θα αποτελούσε ανασταλτικό παράγοντα στην προσπάθεια του Ηνωμένου Βασιλείου να διατηρήσει τον ρόλο του ως παγκόσμια δύναμη που επιδίωκε ανέκαθεν να αποκτήσει ενώ η συμμετοχή την ΕΥΡΑΤΟΜ θα συνεπαγόταν την υποχρέωση να μοιραστεί πυρηνικά μυστικά με άλλες δυνάμεις.

Από την άλλη μεριά, η υπερεθνικού χαρακτήρα ΕΟΚ ήταν μια επιλογή για την Μεγάλη Βρετανία, η οποία όμως απέτυχε να πείσει τους έξι εταίρους να στρέψουν τα ενδιαφέροντά τους στη δημιουργία μιας ζώνης ελεύθερων συναλλαγών στο ευρωπαϊκό έδαφος. Προσπαθώντας λοιπόν να ασκήσει πίεση στους ευρωπαίους και να μπορέσει να διαπραγματευθεί με νέα δεδομένα προχώρησε στην ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ) τον Ιανουάριο του 1960, στα πλαίσια της Σύμβασης της Στοκχόλμης, με συμμετοχή της Αυστρίας, Δανίας, Νορβηγίας, Πορτογαλίας, Σουηδίας και Ελβετίας.

Η βρετανική πολιτική στάση απέναντι στην Ευρώπη αρχίζει να μεταβάλλεται μετά την έναρξη λειτουργίας της ΕΟΚ, το 1958 και έκτοτε επιδιώκει σταδιακά την ένταξή της στο διακρατικό σχηματισμό. Είναι άξια αναφοράς η στάση της Γαλλίας απέναντι στην προσπάθεια της Μεγάλης Βρετανίας να καθιερωθεί ως δυναμικός εταίρος στην Ένωση. Συγκεκριμένα, η Γαλλία, για όσο χρονικό διάστημα πρόεδρος της διατελεί ο Ντε Γκωλ, αντιτάσσεται στις αιτήσεις ένταξης του Ηνωμένου Βασιλείου το 1961 και το 1967, φοβούμενη ότι θα απωλέσει την ηγετική θέση της στην Ευρώπη, θα διαταραχθούν οι γαλλογερμανικές σχέσεις και οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής θα αποκτήσουν παρεμβατικό ρόλο στην Ευρώπη. Ο γάλλος πρόεδρος θεωρεί ότι η Μεγάλη Βρετανία είναι ο δούρειος ίππος της Αμερικής στην ευρωπαϊκή κοινότητα. Όπως χαρακτηριστικά ισχυρίζεται «...το άνοιγμα της ΕΟΚ στη Μεγάλη Βρετανία θα μοιάζει σαν μια ατλαντική κοινότητα ελεγχόμενη και προσδεδεμένη σε αμερικανική διεύθυνση, η οποία σύντομα θα απορροφήσει την ευρωπαϊκή κοινότητα». Το Ηνωμένο Βασίλειο αποκλείεται από την ευρωπαϊκή οικογένεια έως το 1969, οπότε με πρόεδρο τον Ζορζ Πομπιντού η Γαλλία διαφοροποιεί την στάση της. Τώρα πια αντικρίζει στο Ηνωμένο Βασίλειο μια δύναμη που μπορεί να ενισχύσει τη θέση της Γαλλίας στο ευρωπαϊκό έδαφος. Θεωρεί ότι το Ηνωμένο Βασίλειο θα αποτελέσει αντιστάθμισμα στην ισχυρή Γερμανία, θα ενισχύσει την κοινοτική οικονομία και θα υποστηρίξει την γαλλική προσπάθεια για μείωση του υπερεθνικισμού στην Κοινότητα.

Παράλληλα, η Μεγάλη Βρετανία αναγκάζεται να συνειδητοποιήσει ότι χάνει την ηγετική της θέση στην παγκόσμια αρένα. Οι σχέσεις της με τον, πέραν του Ατλαντικού, σύμμαχο είχαν περάσει σε φάση παρακμής. Επιπλέον, η Κοινοπολιτεία δεν παρείχε πλέον την οικονομική και πολιτική στήριξη που επιθυμούσε το Ηνωμένο Βασίλειο προκειμένου να διατηρήσει τον ηγετικό του ρόλο στη διεθνή πολιτική σκηνή. Αντίθετα, είναι εμφανείς οι επιτυχίες της Κοινότητας κυρίως στον τομέα των εμπορικών συναλλαγών και των επενδύσεων. Τα οικονομικά δεδομένα λοιπόν στις αρχές της δεκαετίας του 1960 αποδεικνύουν την ευημερία της κοινοτικής οικονομίας, προς την οποία στρέφεται σταδιακά και η βρετανική οικονομική πολιτική. Κατ' επέκταση, η ενίσχυση του πολιτικού κύρους της Κοινότητας ήταν προ των πυλών. Μια πραγματικότητα, που δεν μπορούσε να αγνοηθεί από το Ηνωμένο Βασίλειο, το οποίο ανέκαθεν αναζητούσε να συνδυάσει πολιτικό κύρος και οικονομική επιβολή. Όταν, λοιπόν, η Γαλλία έκρινε ότι είχε φτάσει το πλήρωμα του χρόνου για την είσοδο της Μεγάλης Βρετανίας στην Κοινότητα, η δεύτερη έσπευσε να επωφεληθεί χωρίς καμιά χρονοτριβή. Στις 23 Απριλίου 1972 το Παρίσι αποσύρει το βέτο και η Μεγάλη Βρετανία εισέρχεται και τυπικά την 1η Ιανουαρίου 1973 στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Στη Μεγάλη Βρετανία τότε δεν διενεργήθηκε δημοψήφισμα, αλλά το βρετανικό κοινοβούλιο επικύρωσε την είσοδο της χώρας με μεγάλη πλειοψηφία. Επιπλέον, το 1975 σε νέο δημοψήφισμα, το 67% των κατοίκων του Ηνωμένου Βασιλείου επιβεβαίωσαν την ειλημμένη απόφασή τους να παραμείνουν στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Ποιοι λόγοι

ώθησαν λοιπόν τους Βρετανούς να απαρνηθούν το 2016 την οικογένεια κρατών της οποίας θέλησαν να γίνουν μέλη ήδη από το 1975; Θα ήταν σκόπιμο να αναλυθούν τα αίτια και οι αφορμές που έθεσαν ένα τέλος στην πολυτάραχη σχέση Ηνωμένου Βασιλείου και Ευρωπαϊκής Ένωσης και κυρίως οι επιπτώσεις που επικρέμανται πάνω από όλα τα εμπλεκόμενα μέρη.

1.2 Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ - ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΕΥΡΩΠΑΙΟΥΣ ΕΤΑΙΡΟΥΣ

Από την ημέρα ένταξής της στην Ευρωπαϊκή Ένωση και μέχρι το 2016 η Μεγάλη Βρετανία συμμετέχει σταθερά σε όλες τις φάσεις ολοκλήρωσης της Κοινότητας, εκτός από αυτήν της νομισματικής ένωσης.

Η ταραχώδης σχέση, για την οποία έχει ήδη γίνει λόγος, συνεχίστηκε και μετά την ένταξη του Ηνωμένου Βασιλείου στην ευρωπαϊκή οικογένεια. Στη διάρκεια του 1975 η βρετανική εργατική κυβέρνηση απαιτεί αναδιάρθρωση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ), διατυπώνονται αντιρρήσεις σχετικά με την συμμετοχή της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, διεξάγεται δημοψήφισμα και τα δύο τρίτα των Βρετανών αποφασίζουν τη συνέχιση της παραμονής τους.

Κατά την διάρκεια της προεκλογικής περιόδου του 1983, το αντιπολιτευόμενο τότε Εργατικό Κόμμα, εντάσσει στο προεκλογικό του πρόγραμμα, το ζήτημα της εξόδου της Μεγάλης Βρετανίας από την ΕΟΚ. Η μεγάλη σε έκταση ήττα του από τους Συντηρητικούς της Μάργκαρετ Θάτσερ παγώνει το θέμα.

Στα επόμενα χρόνια, η θατσερική κυβέρνηση της Βρετανίας υποχρεώνει τους Εργατικούς να υιοθετήσουν ένα φιλοευρωπαϊκό προφίλ, προσεταιριζόμενοι τις κοινωνικές απόψεις του Ζακ Ντελόρ για μια Ευρώπη που προστατεύει τους εργαζόμενους από τον καπιταλισμό της ελεύθερης αγοράς. Ωστόσο, ο ρόλος της Βρετανίας φαίνεται να είναι ανατρεπτικός εντός της Ένωσης. Η «σιδηρά κυρία», θα πετύχει την μείωση της συμμετοχής της Μεγάλης Βρετανίας στον κοινοτικό προϋπολογισμό (1984) και θα αντιταχθεί στην ομοσπονδιακή εξέλιξη της ΕΟΚ (20 Σεπτεμβρίου 1988). Αν και υπογράφει την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη το 1986, εμφανίζεται να επιδιώκει την μη εφαρμογή των αποφάσεων των κοινοτικών εταίρων, απομακρυνόμενη εκ νέου από την Ένωση. Η Μεγάλη Βρετανία με ρήτρες εξαίρεσης δεν συμμετέχει στην ζώνη Σέγκεν και στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ).

Η Βρετανία δεν ξεχνά ότι η Γαλλία και η Γερμανία στο παρελθόν είχαν προσπαθήσει να πάρουν τα ηνία της Ευρώπης. Χαρακτηριστική είναι η αποχώρηση της χώρας από τον ευρωπαϊκό μηχανισμό συναλλαγματικών ισοτιμιών το 1992 και αποχή από την υιοθέτηση του νέου ενιαίου νομίσματος - του ευρώ - που εισήχθη με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ. Ουσιαστικά, η συζήτηση για την ευρωπαϊκή ενότητα στη βάση του ευρωσκεπτικισμού είχε ανοίξει. Το θέμα της εξόδου της χώρας από την Ευρωπαϊκή Ένωση διατηρείται στην επικαιρότητα με τις κομματικές διακηρύξεις του σερ Τζέιμς Γκόλντσμιθ - επικεφαλής του «Κόμματος του Δημοψηφίσματος» - ο οποίος όμως πείθει μόνο το 2,6% των ψηφοφόρων.

Παρά τις προσπάθειες του πρωθυπουργού Μπλερ, το αντιευρωπαϊκό ρεύμα στη Βρετανία μεγαλώνει και τοποθετείται απέναντι στις “γραφειοκρατικές, αντιδημοκρατικές και αλαζονικές” Βρυξέλλες, απαιτώντας τον διαχωρισμό από τους υπόλοιπους ευρωπαίους. Από το 2004 το «Κόμμα Ανεξαρτησίας του Ηνωμένου Βασιλείου» και μέχρι το 2014, με ηγέτη τον ευρωβουλευτή Νάιγκελ Φάρατζ - για κάποιους φιλελεύθερος και για άλλους ακροδεξιός λαϊκιστής - συντηρεί δυναμικά το ζήτημα της εξόδου της Βρετανίας από την ευρωπαϊκή οικογένεια. Ο βρετανός πρωθυπουργός Κάμερον σε ομιλία του τον Ιανουάριο του 2013 δηλώνει

απερίφραστα ότι «Η Ευρωπαϊκή Ένωση πρέπει να αλλάξει, προκειμένου να πετύχει και να διατηρήσει την ευημερία των πολιτών της.»¹. Θεωρεί ότι η Ευρωζώνη αντιμετωπίζει προβλήματα που χρήζουν θεμελιωδών αλλαγών, ότι υπάρχει κρίση ανταγωνιστικότητας και ότι η απόσταση ανάμεσα στην Ευρώπη και τους πολίτες της έχει γίνει χαοτική. Η εμπορική ανταγωνιστικότητα, η ευελιξία στην αφομοίωση νέων μελών και η ανταποδοτικότητα προς τις χώρες και τους πολίτες τους είναι ευρωπαϊκοί στόχοι, οι οποίοι κατά τον Κάμερον δεν έχουν επιτευχθεί απόλυτα. Αλλά η εμπιστοσύνη του στην Ευρωπαϊκή Ένωση δεν κάμπτεται και επιδιώκει να ανανεώσει τους όρους συμμετοχής της Βρετανίας στην Ένωση, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Συνακόλουθα, στις 20 Φεβρουαρίου 2016, ο συντηρητικός πρωθυπουργός Κάμερον - πιεζόμενος από τους ευρωσκεπτικιστές του κόμματός του - αναγγέλλει το δημοψήφισμα για την έξοδο της χώρας του.

Κρίνεται απαραίτητο να γίνει αναφορά στους άξονες της βρετανικής διπλωματίας - όπως αυτή διαμορφώνεται ήδη από την εποχή του Τσόρτσιλ – προκειμένου να γίνει κατανοητός ο τρόπος διαμόρφωσης των σχέσεων του Ηνωμένου Βασιλείου με την Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά και με ποιο σκεπτικό φτάνουμε στο δημοψήφισμα και την επιθυμία εξόδου της χώρας από την Ένωση.

Η φράση του Τσόρτσιλ «Είμαστε μαζί σας αλλά όχι ένας από εσάς», αποτυπώνει με σαφήνεια τη βρετανική ιδέα για την θέση της στον ευρωπαϊκό χώρο. Η βρετανική διπλωματία επιδιώκει σταθερά την οικονομική συνεργασία και την ισορροπία δυνάμεων με την ηπειρωτική Ευρώπη. Αν, για οποιονδήποτε λόγο, η σταθερότητα αυτή διασαλευτεί η Βρετανία δραστηριοποιείται σε όποιον τομέα κρίνει απαραίτητο, διπλωματικό ή στρατιωτικό. Ο στόχος της είναι διττός : ο ολοκληρωτικός έλεγχος της Γερμανίας μέσα από το σύστημα των ευρωπαϊκών και ατλαντικών θεσμών αλλά και η στήριξη αλλαγών αποδυνάμωσης της ευρωπαϊκής συνοχής προκειμένου να διατηρήσει τον ηγετικό της ρόλο στην Ευρωπαϊκή Ένωση και πρωτεύοντα ρόλο στις ευρωατλαντικές σχέσεις. Εάν το δημοψήφισμα ειπωθεί μέσα από αυτό το πρίσμα της διπλωματίας και των στρατηγικών επιλογών τότε ίσως η κριτική που του ασκείται να διαφοροποιηθεί.

¹New Statesman,2013, "David Cameron's speech on the EU: full text,NewStatesman. Αναρτήθηκε από <http://www.newstatesman.com/politics/2013/01/david-camerons-speech-eu-full-text>

ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΤΟ ΒΡΕΤΑΝΙΚΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ- ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ

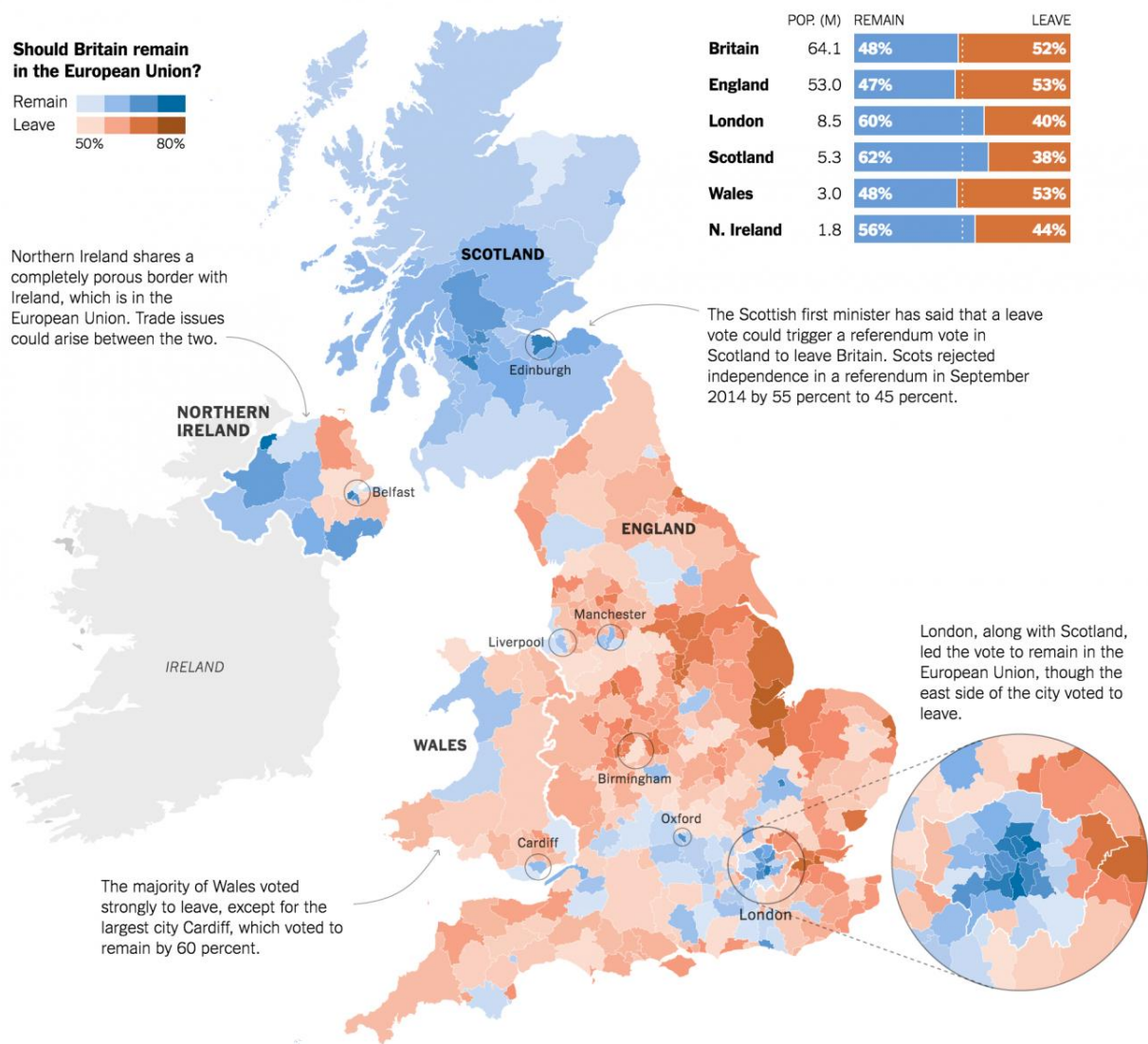
Ο κύβος ερρίφθη και επιστροφή φαίνεται να μην υπάρχει. Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος είναι καθαρό και έχει -αναμφίβολα- ενδιαφέρουσες παραμέτρους. Ωστόσο, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος με τον οποίο ψήφισε το Ηνωμένο Βασίλειο. Σε γενικές γραμμές, φαίνεται ότι τα τοπικά αποτελέσματα συνδέονται στενά με την εκπαιδευτική επίδοση των ψηφοφόρων. Επιπλέον, η ηλικία των ψηφοφόρων καθώς και η εθνικότητα ήταν καθοριστικός παράγοντας για πολλές περιοχές. Ο συνδυασμός και των τριών αυτών παραγόντων αντιπροσωπεύει τη μεγάλη πλειοψηφία της διακύμανσης των ψήφων μεταξύ των διαφορετικών περιοχών. Τα αποτελέσματα δείχνουν λοιπόν μια χώρα έντονα διαιρεμένη από την τάξη, την ηλικία και την εκπαίδευση. Ένα βαθιά διαιρεμένο Ηνωμένο Βασίλειο, με το Λονδίνο, τη Σκωτία και τη Βόρεια Ιρλανδία να δηλώνουν την πρόθεσή τους να παραμείνουν στην ευρωπαϊκή οικογένεια σε αντίθεση με τη βόρεια Αγγλία και την Ουαλία που ψήφισαν την απομάκρυνση τους από την Ένωση. Ο πολιτικός αναλυτής John Curtis δήλωσε στο BBC ότι “το δημοψήφισμα έδειξε το κοινωνικό και πολιτιστικό χάσμα μεταξύ του Λονδίνου και της βρετανικής περιφέρειας. Μια κοσμοπολίτικη και κοινωνική-φιλελεύθερη κοινωνία επλήγη από μια πιο συντηρητική πλευρά και πολύ ανήσυχη για τη μετανάστευση.”

Οφείλουμε να τονίσουμε πως όχι μόνο υπήρχαν διαφορές μεταξύ των εθνών που απαρτίζουν το Ηνωμένο Βασίλειο αλλά υπήρχαν και σαφείς διαφορές κατά μήκος των δημογραφικών γραμμών. Σύμφωνα με την έρευνα που διενήργησε ο βρετανός Lord Ashcroft- 12.369 άτομα την ημέρα του δημοψηφίσματος, 3/4 των οποίων ήταν από 18 έως 24, ψήφισαν για να παραμείνουν. Οι ηλικιωμένοι ψηφοφόροι, εν τω μεταξύ, ψήφισαν σε μεγάλο βαθμό την έξοδο από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Επιπροσθέτως, προέκυψαν διαφορές μεταξύ απασχολούμενων και ανέργων, με την πλειοψηφία των ατόμων που εργάζονται σε πλήρη ή μερική απασχόληση να ψηφίζουν για να παραμείνουν σε αντίθεση με εκείνους που δεν εργάζονται που ψήφισαν για την έξοδο τους από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ακόμα ένας παράγοντας που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ψηφοφορία ήταν το μεταναστευτικό. Τα αποτελέσματα του Ashcroft υπογραμμίζουν τις σημαντικές διαφορές ψηφοφορίας μεταξύ των ανθρώπων από εθνοτικές ομάδες, με την πλειοψηφία των λευκών ψηφοφόρων (53%) να ψηφίζουν την έξοδο, ενώ τα 2/3 των ανθρώπων που χαρακτηρίστηκαν ως Ασιανοί ψήφισαν να παραμείνουν μαζί με το 73% των μαύρων ψηφοφόρων. Σημειώνεται επίσης ότι επτά στους δέκα Μουσουλμάνους ψηφοφόρους υποστήριξαν την παραμονή της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.²

² Singh. R. 2016. Brexit referendum: Voting analysis. The parliament politics, policy and people magazine. Αναρτήθηκε από <https://www.theparliamentmagazine.eu/articles/news/brexit-referendum-voting-analysis>

Με αυτά τα δεδομένα το Ηνωμένο Βασίλειο αποφάσισε με ποσοστό 51,9% (17.410.742 voters) να εγκαταλείψει την Ευρωπαϊκή Ένωση αφήνοντας πίσω το ποσοστό 48,1% (16.141.241 voters) που πίστεψε στο ευρωπαϊκό εγχείρημα. (ΧΑΡΤΗΣ 1.1.)

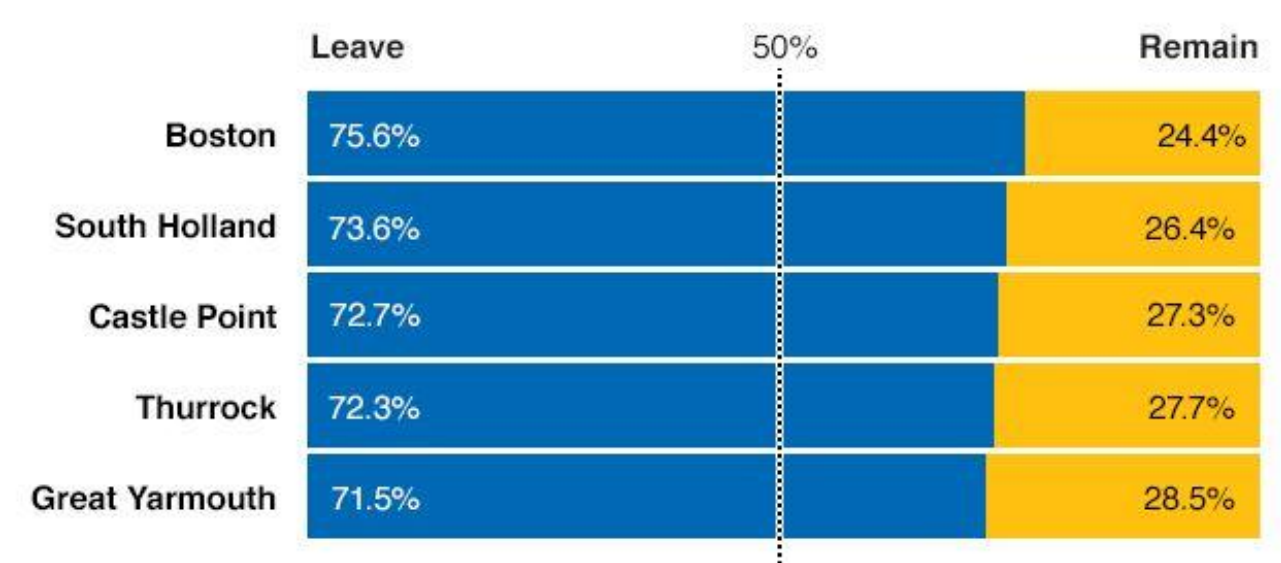
ΧΑΡΤΗΣ 1.1.

Source: New York Times, How Britain voted in the EU referendum

Εννέα είναι οι περιοχές που ψήφισαν πάνω από το 70% των ψηφοφόρων να αποχωρήσουν, πολλές από αυτές στην Ανατολική Αγγλία, όπως η Βοστώνη και η Νότια Ολλανδία. Στον παρακάτω πίνακα εμφανίζονται αναλυτικότερα τα ποσοστά στις περιοχές αυτές.

Support for Leave, the top five areas (%)

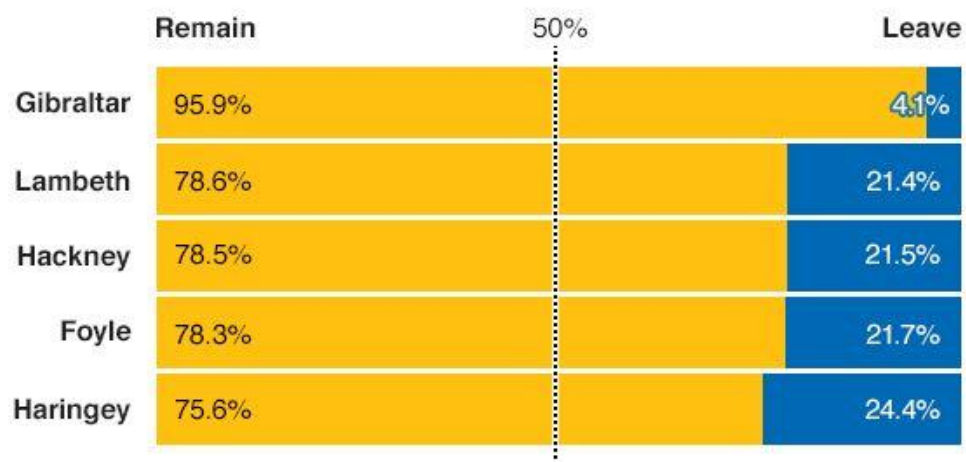
BBC

Η εκστρατεία “Remain”, αντίθετα, κυριάρχησε στο Λονδίνο, τη Σκωτία και τη Βόρεια Ιρλανδία. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ψήφων που επιτεύχθηκε από το στρατόπεδο του “Remain” ήταν στο Γιβραλτάρ. Επτά από τις 10 περιοχές με το μεγαλύτερο ποσοστό ψήφου για το Remain ήταν στο Λονδίνο, συμπεριλαμβανομένων των Lambeth, Hackney και Haringey, οι οποίες σημείωσαν ποσοστό πάνω από 75% για να παραμείνουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Το Εδιμβούργο σημείωσε πάνω από 74% για το Remain και το Belfast West 74,1%.³

³ EU referendum, 2016, The result in maps and charts, BBC News. Αναρτήθηκε από <http://www.bbc.com/news/uk-politics-36616028>

Support for Remain, the top five areas (%)

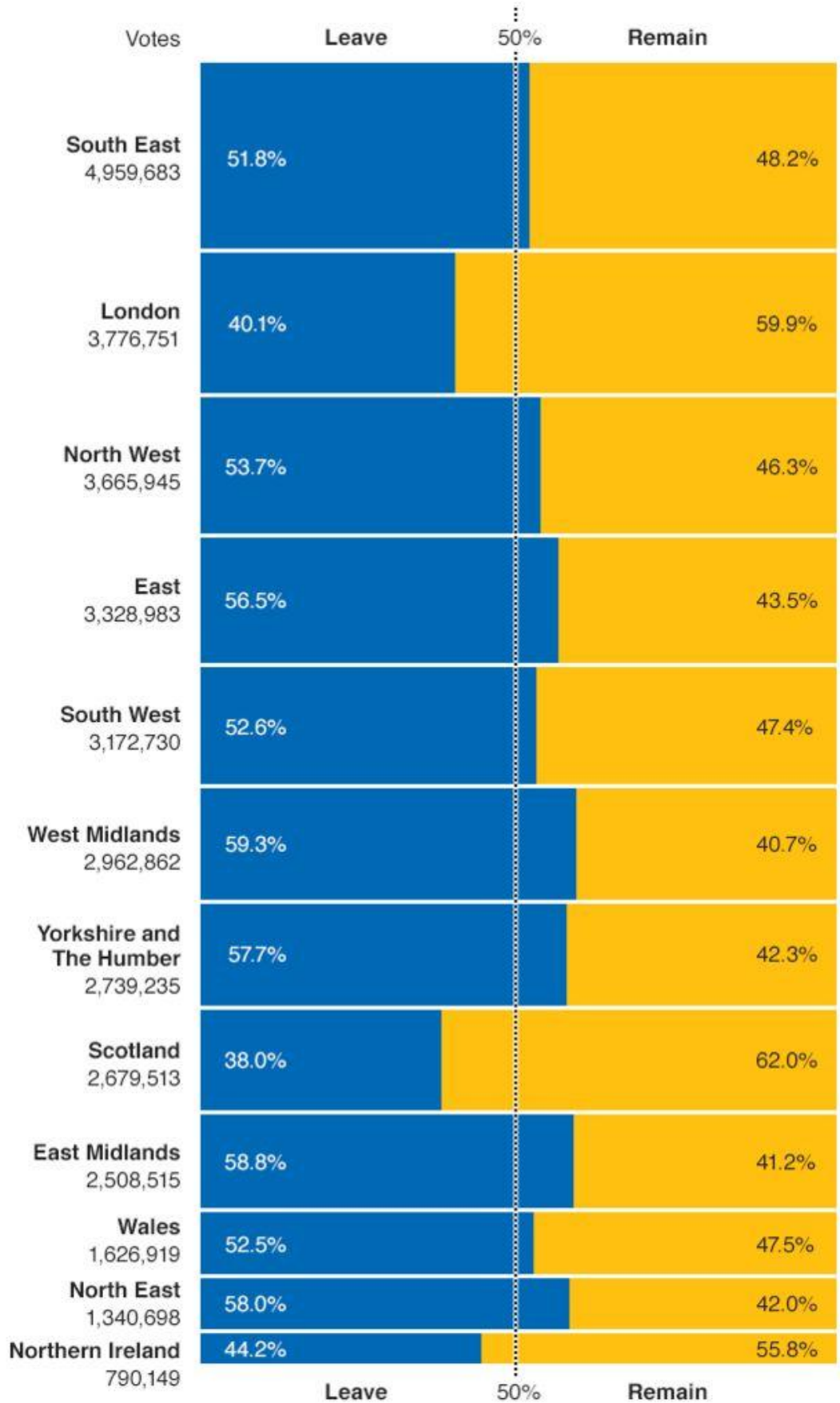
BBC

Συνολικά, η καμπάνια του "leave" ήρθε στην κορυφή σε εννέα από τις χώρες και τις περιφέρειες του Ηνωμένου Βασιλείου, με την καμπάνια "Remain" να έρχεται στην κορυφή σε μόλις τρεις. Το West Midlands είχε το υψηλότερο ποσοστό ψήφου για το "Leave" ενώ η Σκωτία κατέκτησε το υψηλότερο ποσοστό για "Remain".⁴

⁴ EU referendum, 2016, The result in maps and charts, BBC News. Αναρτήθηκε από <http://www.bbc.com/news/uk-politics-36616028>

How Leave won the referendum

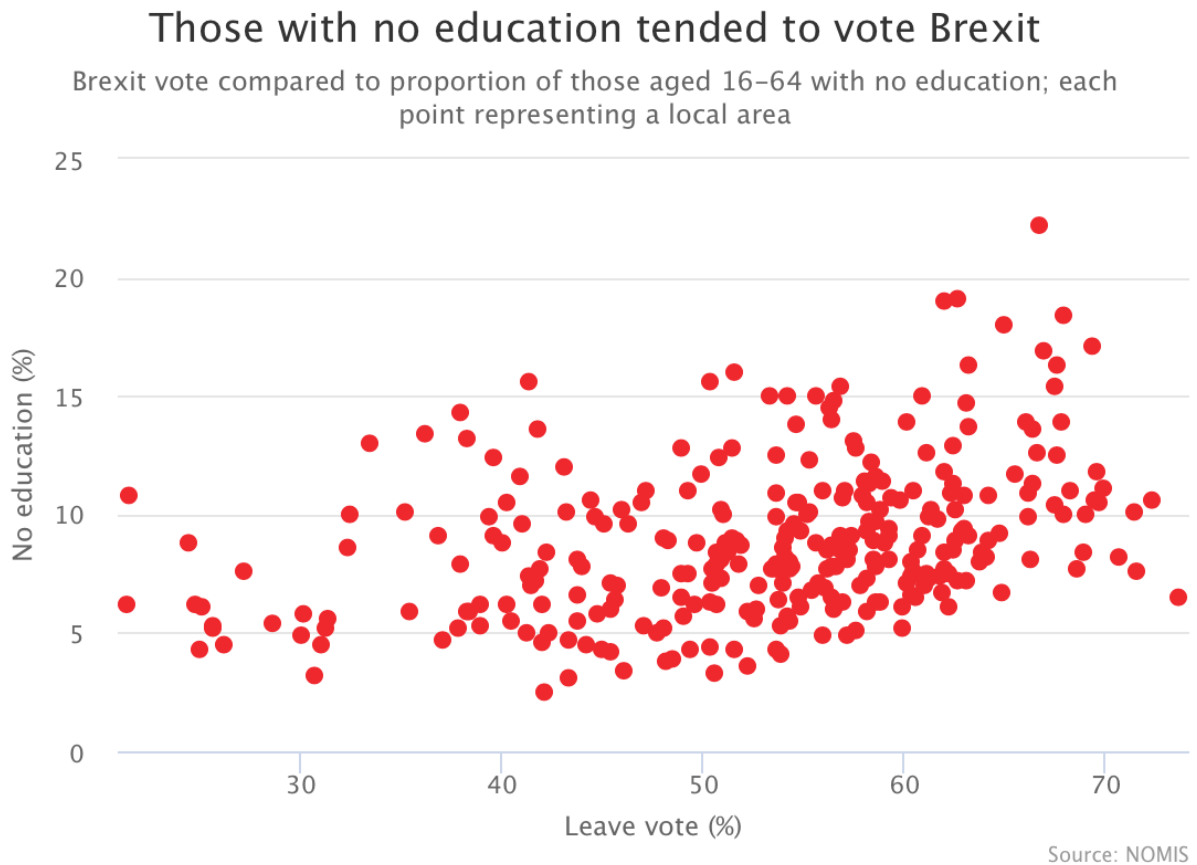
Depth of bars is proportional to votes cast, largest areas shown first

1.2 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΣΑΝ ΤΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΟΣ

✓ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Το σημαντικότερο ρόλο στην επιλογή της παραμονής ή μη στην Ευρωπαϊκή Ένωση έπαιξε το εκπαιδευτικό υπόβαθρο των πολιτών. Σύμφωνα με τις δημοσκοπήσεις, οι απόφοιτοι πανεπιστημίου ήταν πιο πιθανό να ψηφίσουν ναι στο “Brexit” ενώ εκείνοι με Γενικό Πιστοποιητικό Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης ή κάτι ισοδύναμο ως το μεγαλύτερο προσόν, ήταν πιο πιθανό να ψηφίσουν “Brexit”.⁵ Τα αποτελέσματα επιβεβαιώνουν περίτρανα τις δημοσκοπήσεις αυτές καθώς η ψήφος για “Brexit” αντανακλάται σε περιοχές με υψηλά ποσοστά ατόμων χωρίς εκπαιδευτικό υπόβαθρο.

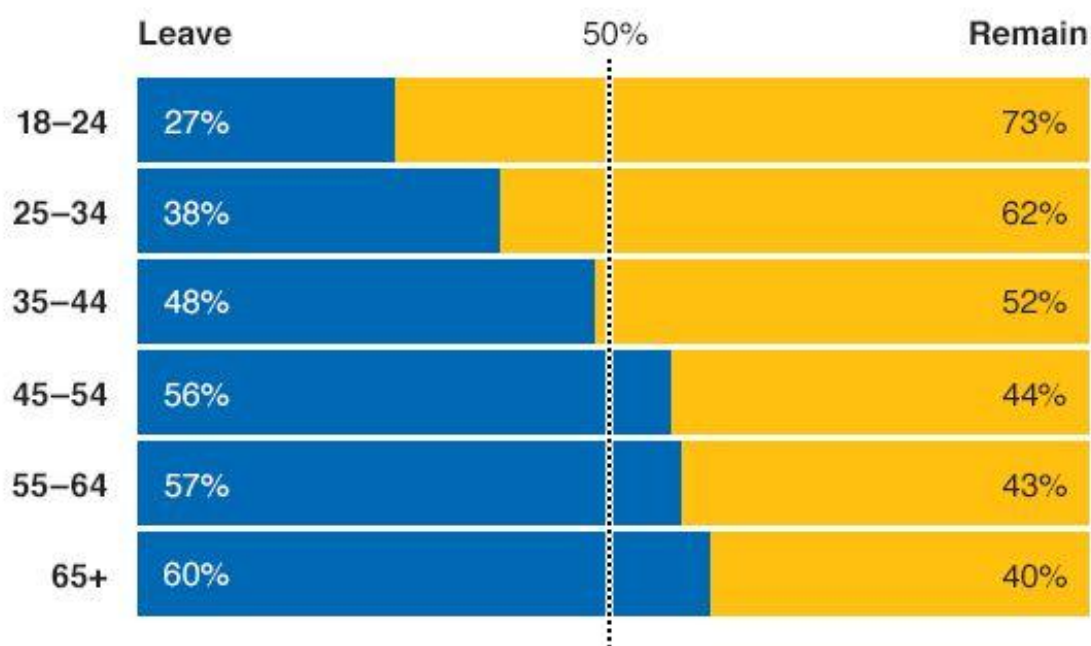

⁵ Kirk, A. & Dunford, D. 2016, EU referendum: How the results compare to the UK's educated, old and immigrant populations, The Telegraph. Αναρτήθηκε από <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/06/24/eu-referendum-how-the-results-compare-to-the-uks-educated-old-an/>

✓ ΗΛΙΚΙΑ

Η ηλικία ως παράγοντας συμβάλλει σημαντικά στην περαιτέρω ερμηνεία της ψηφοφορίας. Οι μεγαλύτεροι σε ηλικία ψηφοφόροι ψήφισαν - όπως είχε προβλεφθεί- υπέρ του “Brexit” ενώ οι νεότεροι τάχθηκαν υπέρ του “Remain”. Αυτό φαίνεται ξεκάθαρα και στον παρακάτω πίνακα.

How different age groups voted

Source: Lord Ashcroft Polls

BBC

Οι νέοι υποστήριξαν σθεναρά την παραμονή της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση με 73% από 18 έως 24, με 62% από 25 μέχρι 34 αλλά και με 52% από 35 έως 44. Από εκεί και έπειτα όσο οι ηλικίες μεγαλώνουν παρατηρούμε μία σταδιακή μείωση του ποσοστού παραμονής. Παρατηρώντας τα ποσοστά αυτά μπορούμε να αντιληφθούμε ότι τα υψηλά ποσοστά παραμονής της χώρας στην Ευρωπαϊκή οικογένεια που σημειώθηκαν από τους νέους μπορούν να συσχετιστούν άμεσα με το εκπαιδευτικό τους υπόβαθρο καθώς οι περισσότεροι νέοι που ψήφισαν υπέρ της παραμονής φαίνεται να ήταν απόφοιτοι πανεπιστημίου. Οι νέοι είχαν ιδιαίτερη συμμετοχή στο δημοψήφισμα της ΕΕ και ένα όραμα για τις σχέσεις της Βρετανίας με την Ευρώπη, οι οποίες ήταν διαφορετικές από εκείνες των παλαιότερων τους. Για παράδειγμα, χρησιμοποιώντας τα στοιχεία δημοσκοπήσεων YouGov που συλλέχθηκαν κατά τους μήνες που οδήγησαν στο δημοψήφισμα,

ο Fox (2016) παρακολούθησε μια ισχυρή συσχέτιση μεταξύ των στάσεων έναντι της ένταξης στην ΕΕ και της ηλικίας. Οι δημοσκοπήσεις αποκάλυψαν ότι, σε σύγκριση με τις μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες, οι νέοι ήταν λιγότερο εχθρικοί απέναντι στην ΕΕ, πιο ανεκτικοί στη μετανάστευση και πιο πιθανό να αισθάνονται ότι η ΕΕ ήταν επιτυχής στη διασφάλιση της ειρήνης σε ολόκληρη την ήπειρο. Σημαντικό είναι ότι τα στοιχεία από τη δημοσκόπηση του YouGov τον Μάιο του 2016 έδειξαν ότι τα άτομα κάτω των 25 ετών ήταν πιθανότερο να υποστηρίζουν την επιλογή Remain, ενώ οι άνδρες άνω των 60 ετών υποστήριζαν την εγκατάλειψη της ΕΕ. Όπως καταδεικνύει και ο πίνακας παραπάνω (αντίθετα), αυτό το κενό γενιάς αντανάκλαται τελικά στην τελική ψηφοφορία, ενώ το 73% των 18 έως 24 ετών ψηφίζει να παραμείνει στην ΕΕ, ενώ η χώρα εν γένει ψήφισε να φύγει.⁶ Ωστόσο, το αποτέλεσμα φαίνεται να έρχεται σε αντίθεση με τα ένστικτα και τις προτιμήσεις της πλειοψηφίας των νέων που δήλωσαν ότι υποστηρίζουν ευρύτατα το ευρωπαϊκό εγχείρημα και οι οποίοι ψήφισαν συντριπτικά να παραμείνουν στην ΕΕ. Είναι πιθανόν ότι οι αυξανόμενες ανισότητες μεταξύ των γενεών αποτελούν σημαντική πρόκληση της εποχής μας. Για μια γενιά νεολαίας που έχει βαρύνει την πρόσφατη πολιτική λιτότητας και η οποία ήδη αισθάνεται ότι εξυπηρετείται ελάχιστα από την πολιτική τάξη, το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος μπορεί να χρησιμεύσει για να εμβαθύνει τη συνεχιζόμενη δυσαρέσκεια που αισθάνονται οι νέοι σε σχέση με τις δημοκρατικές διαδικασίες στο Ηνωμένο Βασίλειο.⁷

⁶ Henn, M. & Sharpe, D. 2016, Young people in a changing Europe: British youth and Brexit 2016, EU R referendum analysis 2016. Αναρτήθηκε από <http://www.referendumanalysis.eu/eu-referendum-analysis-2016/section-8-voters/young-people-in-a-changing-europe-british-youth-and-brex-2016/>

⁷ Henn, M. & Sharpe, D. 2016, Young people in a changing Europe: British youth and Brexit 2016, EU R referendum analysis 2016. Αναρτήθηκε από <http://www.referendumanalysis.eu/eu-referendum-analysis-2016/section-8-voters/young-people-in-a-changing-europe-british-youth-and-brex-2016/>

✓ ΤΑΞΙΚΟΤΗΤΑ

Από τα τέσσερα έθνη που απαρτίζουν το Ηνωμένο Βασίλειο, η Αγγλία (53,4%) και η Ουαλία (52,5%) ψήφισαν “Leave”, ενώ η Σκωτία (62%) και η Βόρεια Ιρλανδία (56%) επέλεξαν το “Remain”. Το Λονδίνο ευνόησε το “Remain” κατά σχεδόν 60%, όπως και άλλες αγγλικές πόλεις με σημαντικούς ή μεγάλους πληθυσμούς εργατικής τάξης, όπως το Λίβερπουλ, το Μάντσεστερ, το Λέστερ και το Λιντς. Ίσως το πιο ενδιαφέρον, ωστόσο, είναι η κοινωνική κατανομή της ψήφου για το Brexit.

Table I
% Brexit Vote & Adult Population by Social Class*

Social Class	% Adult Population	% Leave Vote	Sample #
Upper & Upper Middle	23.4%	34.1%	2,187
Middle	30.7%	25.2%	1,618
"Blue Collar" & Low-Paid Workers	46%	41.7%	2,602
Totals	100%	100%	6,420

Source: Lord Ashcroft Poll, Table 2; Lambert & Moy, Social Grade Allocation to the 2011 Census. GfK NOL. Totals don't equal sums due to rounding of samples.

Οι ψηφοφορίες έδειξαν ότι το “Blue Collar” και η χαμηλόμισθη εργατική τάξη ψήφισε υπέρ του “Leave” με ποσοστό 64% σε σύγκριση με το 51% της “Middle class”, το 43% της “Upper class” και της “Upper Middle class”. Αυτή είναι μάλλον η βάση για να εξηγηθεί το φαινόμενο της “εξέργησης της εργατικής τάξης”. Όμως, ενώ η εργατική τάξη “Blue Collar” και “Low-Paid Workers” αποτελεί το 46% του ενήλικου πληθυσμού που εργάζεται, αποτέλεσαν μόνο το 41,7% υπέρ του “Leave”. Οι οικονομικά ανώτεροι δηλαδή οι “Upper and Upper Middle”, συνθέτουν λιγότερο από το ένα τέταρτο του ενήλικου πληθυσμού αλλά υπολογίζονται για πάνω από το ένα τρίτο της ψήφησης του “Leave”, όχι και τόσο μακριά δηλαδή από τους “Workers”. Η “Middle Class” αγγίζοντας το ένα τέταρτο των ψηφοφόρων υπέρ του “Brexit”, ελαφρώς μικρότερο του 31% του ενήλικου πληθυσμού, αλλά ίσως αρκετό για να άρει την ισορροπία προς το “Brexit”. Εν ολίγοις, η λεγόμενη «Επανάσταση ενάντια στους πλούσιους» ήρθε “βαριά” από το ίδιο το ανώτερο και πλουσιότερο κοινωνικό στρώμα, ενισχυμένο από μεγάλο μέρος της «μεσαίας» τάξης. Ο αριστερός σχολιαστής Paul Mason εξήγησε το ρόλο των ψηφοφόρων της μεσαίας τάξης στο Σέφιλντ. Πρόκειται για μια βόρεια πόλη παραγωγής χάλυβα, αλλά εδώ και αρκετό καιρό απασχόλησε τα πανεπιστήμια, τα μεγάλα νοσοκομεία διδασκαλίας και ούτω καθεξής - όπως και το Πίτσμπουργκ στις Ηνωμένες Πολιτείες. Όπως έγραψε ο Mason στο The Guardian (5 Ιουλίου 2016): “Μόλις η πρώην “χαλυβουργική” πόλη ψήφισε το 51% για Brexit, ήταν σαφές ότι η αντι-ευρωπαϊκή καμπάνια, που είχε ξεσπάσει από την καρδιά των φτωχών, προαστιακών και πρώην βιομηχανικών πόλεων - θα κερδίσει». Όπως

συνοψίζει, η αποχώρηση ήρθε από επαγγελματίες και εργαζόμενους που έβαλαν την έξοδο του Σέφιλντ πάνω στην κορυφή.

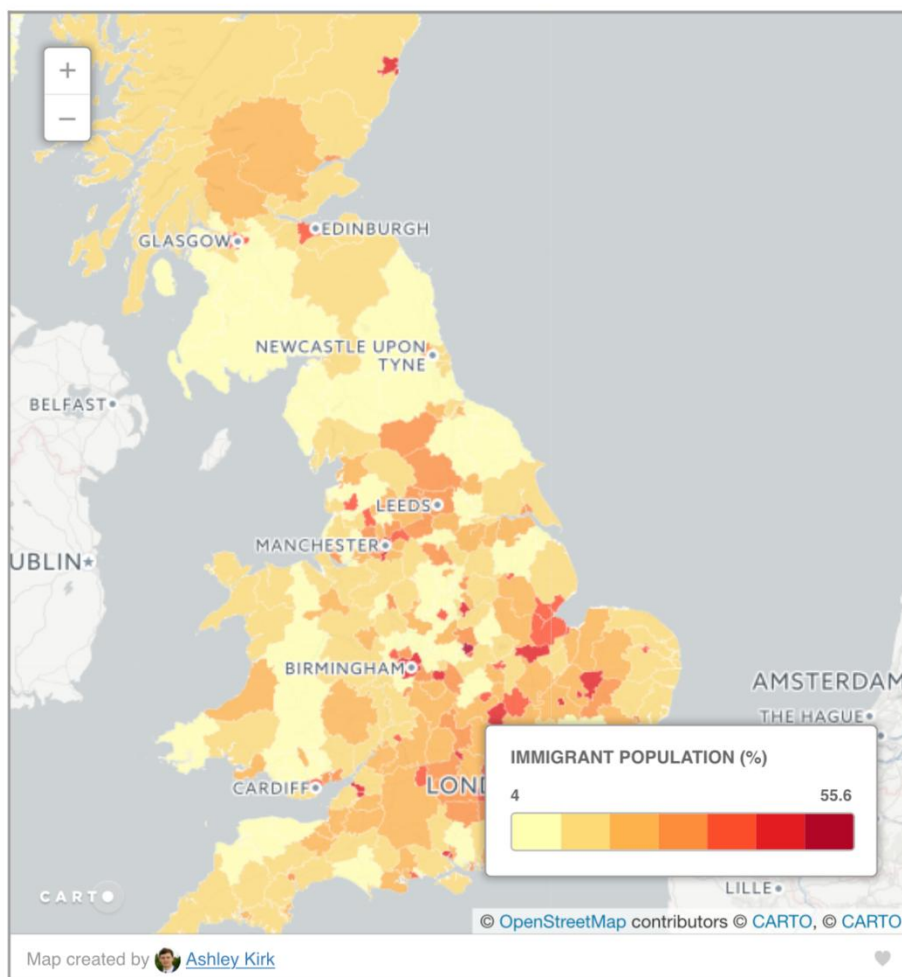
Ίσως οι πιο σοβαρές κοινωνικές διαιρέσεις στη δημοψήφισμα ήταν αυτές μεταξύ των γενεών και των φυλών, καθώς το 73% αυτών από 18-24 ετών και το 62% από 25-34 ετών ψήφισαν να παραμείνουν, ενώ οι πλειοψηφίες όλων των παλαιότερων ομάδων ψήφισαν να αποχωρήσουν.⁸

⁸ Moody, K. 2016, Was Brexit a Working-Class Revolt? Αναρτήθηκε από <https://www.solidarity-us.org/node/4771>

✓ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ

Λαμβάνοντας υπόψη τον τρόπο με τον οποίο η εκστρατεία υπέρ της εξόδου υιοθέτησε τη μετανάστευση, ως ένα δηλαδή από τα βασικά της επιχειρήματα, υποστηρίζοντας ότι το σημερινό επίπεδο μετανάστευσης είναι υπερβολικά υψηλό, δεν εκπλήσσει το γεγονός ότι η εκστρατεία υπέρ της παραμονής αντέδρασε πιο έντονα με τον μεταναστευτικό πληθυσμό της Βρετανίας. Το Λονδίνο, όπου η μετανάστευση είναι μαζικά υψηλότερη από την υπόλοιπη χώρα, ψήφισε με συντριπτική πλειοψηφία την παραμονή της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση με 60% ποσοστό.⁹

Map of immigrant population share

⁹ Kirk, A. & Dunford, D. 2016, EU referendum: How the results compare to the UK's educated, old and immigrant populations, The Telegraph. Αναρτήθηκε από <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/06/24/eu-referendum-how-the-results-compare-to-the-uks-educated-old-an/>

Σύμφωνα, με τον καθηγητή Πολιτικής Επιστήμης, κ.Παπαδάκη , “η anti-establishment εκλογική συμπεριφορά δεν μπορεί να καθαγιάζεται ως τέτοια, κυρίως γιατί έχει έντονα συναισθηματικά χαρακτηριστικά και ως εκ τούτου είναι πιο “ανοιχτή” σε λαϊκιστικές και εθνικιστικές ρηματικές πρακτικές. Τα ζητήματα που παρήγαγαν τις βασικές διαίρεσεις και αξιοποιήθηκαν ειδικά από τους Leavers στο πλαίσιο της μεγιστοποίησης της αποβλεπτικότητας της εκφοράς ήταν κυρίως η εθνική αυτονομία (κι εδώ λανθάνει ή και έχει διατυπωθεί ρητά στο πλαίσιο της καμπάνιας η “γερμανική Ευρώπη”), η λιτότητα και η open door policy-free movement. Σαφώς, όπως τονίζει ο καθηγητής, η άνοδος του αντιευρωπαϊκού και ξενοφοβικού Κόμματος Ανεξαρτησίας του Ηνωμένου Βασιλείου (UKIP) του Νάιτζελ Φάρατζ, το φλερτ αρκετών συντηρητικών με τις απόψεις του, η μακρά παράδοση ευρωσκεπτικισμού, η πλήρης αποτυχία, η απροθυμία του Κόρμπιν των Εργατικών να πείσει το δικό του εκλογικό ακροατήριο για το remain και πολλά άλλα έπαιξαν το ρόλο τους στο αποτέλεσμα.”¹⁰ Ο κ.Παπαδάκης συνεχίζει επισημαίνοντας το ρόλο της Ευρώπης, η οποία κατα την άποψη του, διαπνεόμενη από μία ελλειμματική πολιτική και οικονομική διακυβέρνηση, υποτασσόμενη σε κάθε είδους κρίση και δημοσιονομική επιταγή “επέτρεψε” την ανάδυση “εθνικιστικών πόθων” μετατρέποντας έτσι την Ένωση σε ανεπιθύμητο στοιχείο για πολλούς από τους λαούς της. Τέλος, τονίζει ότι η ευθύνη του Κάμερον είναι βαρύτατη, καθώς δεσμεύτηκε από το 2012 για δημοψήφισμα αποχώρησης - υποχωρώντας στον ευρωσκεπτικισμό των Τόρις- και από το 2013 το συμπεριέλαβε στην προεκλογική του εκστρατεία, υπονομεύοντας την όποια πιθανότητα παραμονής της χώρας του στην Ένωση. Υποπίπτοντας σε πολιτικές αντιπαραθέσεις κατέληξε στον αντίποδα του Brexit, υποστηρίζοντας μεν το Bremain χάνοντας δε την πολιτική του αξιοπιστία. Ταυτόχρονα, έβαλε σε κίνδυνο τη συνολική πολιτική, οικονομική και κοινωνική υπόσταση του κράτους, του οποίου υπήρξε ηγέτης.

¹⁰ Παπαδάκης, Ν, 2016, Καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης, “Brexit, μία πρώτη ανάλυση”.

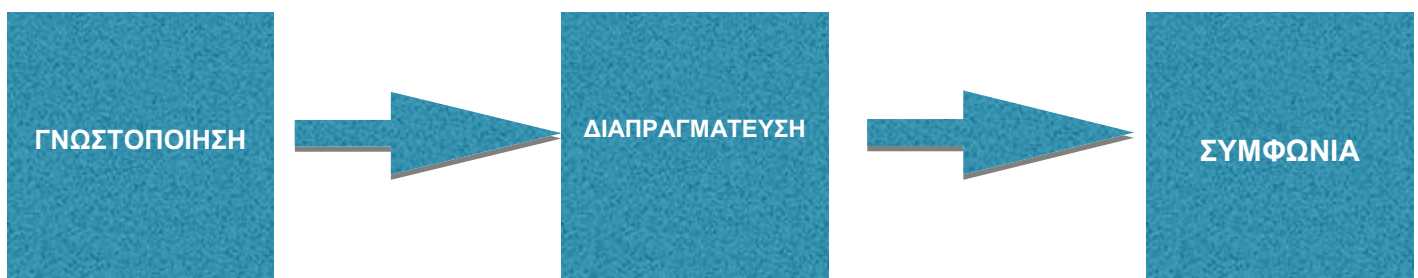
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΠΟΧΩΡΗΣΗΣ- ΑΡΘΡΟ 50

Η Βρετανία, 43 χρόνια μετά την επίσημη είσοδό της στην τότε ΕΟΚ, αποφασίζει να εγκαταλείψει την Ευρωπαϊκή Ένωση. Και δυστυχώς δεν πρόκειται για ένα απλό γεγονός αλλά για μία ζοφερή πραγματικότητα.

Βέβαια, από την απόφαση αυτή μέχρι τη στιγμή της υλοποίησης της υπάρχει ένας δρόμος ανηφορικός και χωρίς αμφιβολία δύσβατος. Οι διαδικασίες που πρέπει να ακολουθηθούν είναι συγκεκριμένες και προβλέπονται από τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και συγκεκριμένα από το άρθρο 50. Στο άρθρο αυτό ορίζεται η διαδικασία για την αποχώρηση ενός κράτος-μέλους από την Ευρωπαϊκή Ένωση, εφόσον το επιθυμεί, η οποία θεσπίστηκε για πρώτη φορά με τη Συνθήκη της Λισαβόνας το 2007. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι η διαδικασία αποχώρησης που ορίζει το συγκεκριμένο άρθρο ουδέποτε έχει δοκιμαστεί από καμία χώρα μέχρι τώρα. “Η αποχώρηση λοιπόν, ενός κράτους-μέλους αποτελεί βιογραφική ρήξη στην ιστορία της Ευρωπαϊκής Ένωσης”¹¹. Το Ηνωμένο Βασίλειο είναι αυτό που θα “εγκαινιάσει” την εν λόγω διαδικασία, μία διαδικασία άνευ προηγούμενου που θα δούμε να εξελίσσεται στις Βρυξέλλες για πρώτη φορά.

Σύμφωνα λοιπόν με το Άρθρο 50 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση κάθε κράτος που αποφασίζει να αποχωρήσει θα πρέπει να γνωστοποιήσει την πρόθεση του στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Έπειτα, βάσει των κατευθυντήριων γραμμών που θέτει το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, η Ένωση διαπραγματεύεται και συνάπτει συμφωνία με το εν λόγω κράτος, λαμβάνοντας υπόψη και τις μελλοντικές σχέσεις του με την Ένωση. Η συμφωνία αυτή θα αποτελέσει αντικείμενο διαπραγμάτευσης σύμφωνα με το άρθρο 218 παράγραφο 3 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.¹²

¹¹ Παπαδάκης, Ν, 2016, Καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης, “Brexit, μία πρώτη ανάλυση”, Ιούνιος 2016.

¹² ΑΡΘΡΟ 218 ΠΑΡ 3. Η Επιτροπή, ή ο ύπατος εκπρόσωπος της Ένωσης για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας όταν η σχεδιαζόμενη συμφωνία αφορά αποκλειστικά ή κυρίως την κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας, υποβάλλει συστάσεις στο Συμβούλιο, το οποίο εκδίδει απόφαση που επιτρέπει την έναρξη διαπραγματεύσεων και ορίζει, ανάλογα με το αντικείμενο της σχεδιαζόμενης συμφωνίας, τον διαπραγματευτή ή τον επικεφαλής της διαπραγματευτικής ομάδας της Ένωσης.

Οι διαπραγματεύσεις σχετικά με την ομαλή αποχώρηση θα πρέπει να ολοκληρωθούν μέσα σε διάστημα δύο ετών από την ενεργοποίηση του άρθρου 50. Πρέπει να σημειωθεί ότι σε περίπτωση που δεν υπάρξει συμφωνία εντός αυτού του διαστήματος, οι Συνθήκες θα παύσουν να ισχύουν στο αποχωρούν κράτος-μέλος. Εν συνεχεία, με το τέλος της περιόδου της διαπραγμάτευσης, ο διαπραγματευτής της Ένωσης θα πρέπει να παρουσιάσει πρόταση συμφωνίας στο Συμβούλιο και στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, λαμβάνοντας βέβαια υπόψη το πλαίσιο της μελλοντικής σχέσης του προς αποχώρηση κράτος και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με τη σειρά του το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο θα πρέπει να παράσχει την έγκρισή του, κατόπιν ψηφοφορίας με απλή πλειοψηφία, στην οποία επισημαίνεται ότι θα συμμετάσχουν τα μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου από το αποχωρούν κράτος. Το Συμβούλιο θα συνάψει τη συμφωνία κατόπιν ψηφοφορίας με ενισχυμένη ειδική πλειοψηφία¹³ ενώ πρέπει να σημειωθεί ότι το κράτος που αποχωρεί θα πρέπει να κυρώσει τη συμφωνία σύμφωνα με τις δικές του συνταγματικές ρυθμίσεις.¹⁴

Όλα τα παραπάνω κινούνται στο γενικό πλαίσιο το οποίο ορίζει, όπως είδαμε, το άρθρο 50 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το Ηνωμένο Βασίλειο πρωταγωνιστής των εξελίξεων περιμένει να ξεκινήσουν οι διαπραγματεύσεις. Από την άλλη μεριά, οι αρχηγοί των κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ζήτησαν ως διαπραγματευτή της Ένωσης την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η οποία με τη σειρά της διόρισε ως επικεφαλής διαπραγματευτή τον κ. Michel Barnier. Είναι σαφές ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως διαπραγματευτής της Ένωσης καθώς και ο κ. Michel Barnier ως επικεφαλής διαπραγματευτής της Επιτροπής θα υποβάλλουν συστηματικά εκθέσεις στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Ο κ. Barnier θα ενημερώνει τακτικά και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σε όλο το διάστημα των διαπραγματεύσεων.¹⁵

Μ' αυτόν τον τρόπο έχει προβλεφθεί η διαδικασία αποχώρησης ενός κράτους από την ευρωπαϊκή οικογένεια. Ξενίζει το γεγονός ότι, αν και μια τέτοια διαδικασία έχει νομοθετηθεί, το γεγονός της αποχώρησης ενός μέλους είναι πρωτόγνωρο για τα ευρωπαϊκά δεδομένα και η ατμόσφαιρα αναδύει ένα μούδιασμα των συμμετεχόντων σ' αυτήν. Η μέχρι τώρα πορεία των διαπραγματεύσεων αποδεικνύει του

¹³ ΑΡΘΡΟ 238 ΤΗΣ ΣΕΕ ΠΑΡ3. Αρχής γενομένης από την 1η Νοεμβρίου 2014, και με την επιφύλαξη των διατάξεων που καθορίζονται στο Πρωτόκολλο σχετικά με τις μεταβατικές διατάξεις, στις περιπτώσεις κατά τις οποίες, κατ' εφαρμογήν των Συνθηκών, δεν λαμβάνουν μέρος στη ψηφοφορία όλα τα μέλη του Συμβουλίου, η ειδική πλειοψηφία ορίζεται ως εξής:

α) Ως ειδική πλειοψηφία ορίζεται ποσοστό τουλάχιστον 55% των μελών του Συμβουλίου που αντιπροσωπεύουν τα συμμετέχοντα κράτη μέλη, εφόσον η πλειοψηφία αυτή συγκεντρώνει ποσοστό τουλάχιστον 65% του πληθυσμού των κρατών αυτών.

Η μειοψηφία αρνησικυρίας πρέπει να περιλαμβάνει τουλάχιστον τον ελάχιστον αριθμό μελών του Συμβουλίου που αντιπροσωπεύουν ποσοστό μεγαλύτερο από το 35% του πληθυσμού των συμμετεχόντων κρατών μελών, συν ένα μέλος, ειδάλως θεωρείται ότι επιτυγχάνεται ειδική πλειοψηφία.

β) Κατά παρέκκλιση από το σημείο α), εφόσον το Συμβούλιο δεν αποφασίζει μετά από πρόταση της Επιτροπής ή του ύπατου εκπροσώπου της Ένωσης για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας, ως ειδική πλειοψηφία ορίζεται ποσοστό τουλάχιστον 72% των μελών του Συμβουλίου που αντιπροσωπεύουν τα συμμετέχοντα κράτη μέλη, εφόσον το ποσοστό αυτό αντιστοιχεί στο 65% τουλάχιστον του πληθυσμού των κρατών αυτών.

4. Οι αποχές παρόντων ή αντιπροσωπευομένων μελών δεν εμποδίζουν το Συμβούλιο να αποφασίσει όταν απαιτείται ομοφωνία.

¹⁴ Press Release Database, European Commission. Αναρτήθηκε από http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-17-648_en.htm

¹⁵ Press Release Database, European Commission. Αναρτήθηκε από http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-17-648_en.htm

λόγου το αληθές. Συνακόλουθα λοιπόν με το άρθρο 50 έχουν λάβει χώρα μέχρι σήμερα (ημερομηνία συγγραφής της παρούσης πτυχιακής εργασίας) οι ακόλουθες ενέργειες προκειμένου να αποσαφηνιστεί ο χαρακτήρας και ο τρόπος της αποχώρησης. Συγκεκριμένα, μετά την διεξαγωγή του δημοψηφίσματος για παραμονή ή όχι του Ηνωμένου Βασιλείου στην Ευρωπαϊκή Ένωση στις 23 Ιουνίου 2016, ακολούθησε - σχεδόν ένα χρόνο μετά- η γνωστοποίηση της πρόθεσης να αποχωρήσει το Ηνωμένο Βασίλειο από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ακριβώς ένα μήνα μετά την γνωστοποίηση αυτή , ακολούθησε η Ειδική Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου¹⁶ (29 Απριλίου 2017) το οποίο ενέκρινε τις κατευθυντήριες γραμμές. Στόχος της Ένωσης σε αυτές τις διαπραγματεύσεις είναι να προασπίσει τα συμφέροντα των πολιτών, των επιχειρήσεων και φυσικά των κρατών-μελών της. Στη Σύνοδο αυτή κατέστη σαφές ότι η Ένωση θα διατηρήσει την ενότητά της με μοναδικό σκοπό να καταλήξει σε ένα ακριβοδίκαιο για τα κράτη-μέλη αποτέλεσμα ενώ ταυτόχρονα θα επιδιώκει σθεναρά την εξεύρεση συμφωνίας χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι δεν θα είναι προετοιμασμένη να διαχειριστεί την κατάσταση σε περίπτωση που οι διαπραγματεύσεις αποτύχουν - κάτι που σίγουρα δεν το εύχεται καμία από τις δύο πλευρές. Όσον αφορά στις βασικές αρχές που καθορίστηκαν στο Συμβούλιο της 29ης Απριλίου αυτές μπορούν να συνοψιστούν στα ακόλουθα :

1. Επιθυμία για στενή εταιρική σχέση με το Ηνωμένο Βασίλειο στο μέλλον και ισορροπία δικαιωμάτων και υποχρεώσεων προκειμένου να εξασφαλιστεί η ισοτιμία στις σχέσεις του με την ΕΕ. Ταυτόχρονα επισημαίνεται ότι θα διατηρηθεί η ακεραιότητα της ενιαίας αγοράς καθώς και ότι οι τέσσερις ελευθερίες¹⁷ της ενιαίας αγοράς είναι αδιαίρετες. Η Ένωση θα διατηρήσει την αυτονομία της και όσον αφορά τη λήψη αποφάσεων καθώς και το ρόλο του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
2. Όλη η διαδικασία των διαπραγματεύσεων θα διέπεται με διαφάνεια και η Ένωση θα διαπραγματευτεί με το Ηνωμένο Βασίλειο με ενιαίες θέσεις. Αυτό σημαίνει ότι δεν θα υπάρξουν χωριστές διαπραγματεύσεις ανάμεσα σε μεμονωμένα κράτη-μέλη και Ηνωμένου Βασιλείου πάνω στο BREXIT έτσι ώστε να μην υπομονευθεί η στάση της Ένωσης.
3. Κατέστη σαφές ότι από την ημερομηνία αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου, οι Συνθήκες θα σταματήσουν να ισχύουν ενώ κύριο μέλημα των διαπραγματεύσεων είναι να εξασφαλιστεί η ομαλή αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου ώστε να ελαττωθούν -στο μέτρο του δυνατού - οι διαταράξεις που αναπόφευκτα θα προκαλέσει η αλλαγή αυτή. Για το λόγο αυτό, το πρώτο στάδιο των διαπραγματεύσεων θα έχει ως στόχο αφενός μεν “να παρασχεθεί όσο το δυνατόν περισσότερη σαφήνεια και ασφάλεια δικαίου στους πολίτες, τις επιχειρήσεις, τους ενδιαφερόμενους φορείς και τους διεθνείς εταίρους, όσον αφορά τις άμεσες συνέπειες της αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου”, αφετέρου δε, “ να διευθετηθεί

¹⁶ Ειδική Σύνοδος πραγματοποιήθηκε όπως όριζε το ΑΡΘΡΟ 50 της Συνθήκης για την ΕΕ.

¹⁷ Για να υπάρχει κοινή αγορά, πρέπει τα κράτη μέλη που την αποτελούν να έχουν καθιερώσει **τέσσερις βασικές ελευθερίες**: την ελευθερία κυκλοφορίας των αγαθών, χάρη στην εξάλειψη όλων των εμποδίων του εμπορίου· την ελευθερία κυκλοφορίας των μισθωτών και μη μισθωτών εργαζομένων, χάρη στην κατάργηση όλων των περιορισμών στην είσοδο και στη διαμονή τους σε άλλα κράτη μέλη· την ελευθερία εγκατάστασης προσώπων και εταιρειών στο έδαφος οποιουδήποτε κράτους μέλους και της παροχής υπηρεσιών από αυτούς στο κράτος υποδοχής· και την ελευθερία διακίνησης κεφαλαίων για προσωπικούς ή επιχειρηματικούς λόγους.
(http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/3/6/index.tkl?lang=gr&s=1&e=10)

η αποδέσμευση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση και από όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που απορρέουν για τη χώρα από τις δεσμεύσεις που έχει αναλάβει ως κράτος-μέλος”¹⁸

4. Το άρθρο 50 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση -μεταξύ άλλων- απαιτεί να ληφθεί υπόψη το πλαίσιο των μελλοντικών σχέσεων του κράτους που αποχωρεί με την Ένωση, έτσι θα διαμορφωθεί ένα δεύτερο στάδιο των διαπραγματεύσεων σχετικά με την μελλοντική αυτή σχέση μόλις το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο κρίνει ότι έχει σημειωθεί επαρκής πρόοδος στο πρώτο στάδιο των διαπραγματεύσεων.
5. Τονίζεται ότι η πρώτη προτεραιότητα για τις διαπραγματεύσεις θα είναι “η επίτευξη συμφωνίας επί αμοιβαίων εγγυήσεων για τη διασφάλιση του καθεστώτος και των δικαιωμάτων που απορρέουν από το δίκαιο της ΕΕ, κατά την ημερομηνία αποχώρησης, για τους πολίτες της ΕΕ και του Η.Β. και τις οικογένειές τους, που θίγονται από την αποχώρηση του Η.Β.”¹⁹
6. Επιπλέον, είναι γεγονός ότι η αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου θα επηρεάσει τις επιχειρήσεις της ΕΕ που συναλλάσσονται με το Ηνωμένο Βασίλειο ή δραστηριοποιούνται σε αυτό και αντιστρόφως. Παρομοίως, η αποχώρηση μπορεί να έχει αντίκτυπο και σε αυτούς που έχουν συνάψει συμβάσεις και επιχειρηματικές διευθετήσεις ή ακόμα και αυτούς που συμμετέχουν σε χρηματοδοτούμενα προγράμματα από την ΕΕ. Με αυτή τη λογική, είναι ξεκάθαρο ότι θα πρέπει να αποτραπεί νομικό κενό από τη στιγμή που οι συνθήκες θα πάντουν να ισχύουν στο ΗΒ.
7. Θα πρέπει να υπάρξει ένας ενιαίος δημοσιονομικός διακανονισμός.²⁰
8. Λόγω των μοναδικών περιστάσεων στη νήσο της Ιρλανδίας θα πρέπει να υπάρξουν ευέλικτες λύσεις ώστε να αποτραπεί η δημιουργία σκληρών συνόρων.
9. Θα πρέπει να συμφωνηθούν ρυθμίσεις για τις περιοχές κυρίαρχων βάσεων του Ηνωμένου Βασιλείου στην Κύπρο.
10. Η Ένωση θα εξακολουθήσει να διατηρεί τα δικαιώματα της καθώς και τις υποχρεώσεις της όσον αφορά τις διεθνείς συνθήκες και το ίδιο αναμένει να πράξει και το Ηνωμένο Βασίλειο.
11. Θα πρέπει να προβλεφθεί συμφωνία σχετικά με τομείς όπως η δικαστική συνεργασία, η επιβολή του νόμου και η ασφάλεια.
12. Θα πρέπει να βρεθεί άμεσα λύση που θα διευκολύνει την μεταφορά εδρών των οργανισμών και των εγκαταστάσεων της Ένωσης οι οποίες βρίσκονται στο Ηνωμένο Βασίλειο.
13. Ασφάλεια δικαίου και ίση μεταχείριση για όλες τις δικαστικές διαδικασίες που εκκρεμούν ενώπιον του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στις οποίες -προφανώς- εμπλεκόμενα πρόσωπα είναι το Ηνωμένο Βασίλειο ή φυσικά ή νομικά πρόσωπα στο Ηνωμένο Βασίλειο.

¹⁸ Διαβιβαστικό Σημείωμα , Ειδική Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Αναρτήθηκε από <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/XT-20004-2017-INIT/el/pdf> (ΣΕΛ 4)

¹⁹ Διαβιβαστικό Σημείωμα , Ειδική Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Αναρτήθηκε από <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/XT-20004-2017-INIT/el/pdf> (ΣΕΛ 5)

²⁰ Διαβιβαστικό Σημείωμα , Ειδική Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Αναρτήθηκε από <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/XT-20004-2017-INIT/el/pdf> (ΣΕΛ 6)

Εκτός των προαναφερθέντων, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο δείχνει πρόθυμο στο να οικοδομηθεί μία στενή εταιρική σχέση μεταξύ της Ένωσης και του Ηνωμένου Βασιλείου έπειτα από την αποχώρηση του ενώ ταυτοχρόνως φαίνεται φιλικά προσκείμενο

στην δρομολόγηση εργασιών για μία συμφωνία για το εμπόριο. Βέβαια , αυτή η συμφωνία θα πρέπει να είναι ισόρροπη, δίκαιη και ευρεία. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η Ένωση, εκτός των συμφωνιών σχετικά με το εμπόριο, δείχνει έτοιμη να οικοδομήσει σχέσεις σε τομείς όπως η καταπολέμηση της τρομοκρατίας και του διεθνούς εγκλήματος, της ασφάλειας, της άμυνας καθώς και της εξωτερικής πολιτικής. Επιπροσθέτως, καμία συμφωνία δεν θα εφαρμόζεται στο έδαφος του Γιβραλτάρ χωρίς τη συμφωνία του Βασιλείου της Ισπανίας και του Ηνωμένου Βασιλείου. Τέλος, μέχρι το Ηνωμένο Βασίλειο να αποχωρήσει οριστικά από την Ευρωπαϊκή Ένωση, εξακολουθεί να είναι πλήρες μέλος της , διατηρώντας υποχρεώσεις και δικαιώματα.

Προχωρώντας χρονικά, στις 22 Απριλίου 2017, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έλαβε εντολή για την έναρξη των διαπραγματεύσεων με το Ηνωμένο Βασίλειο. Τώρα, αυτό που μένει είναι να αρχίσουν οι επίσημες διαδικασίες μόλις φυσικά το Ηνωμένο Βασίλειο είναι έτοιμο. Δυστυχώς ή ευτυχώς όλα δείχνουν ότι το BREXIT έχει δρομολογηθεί και δεν υπάρχει επιστροφή . Άλλωστε η ίδια η πρωθυπουργός, Tereza May, από τις πρώτες κιόλας μέρες μετά το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος είχε δηλώσει ότι το Brexit σημαίνει Brexit τονίζοντας “ότι δεν πρέπει να γίνει δεύτερο δημοψήφισμα, ούτε πρόωρες εκλογές, καθώς και ότι η ενεργοποίηση του Άρθρου 50 για την έναρξη της διαδικασίας οριστικού διαζυγίου με την Ε.Ε. δεν πρέπει να γίνει πριν να έχει σχηματιστεί η διαπραγματευτική τακτική της νέας κυβέρνησης, δηλαδή όχι πριν από το τέλος του χρόνου”. Αυτό που μένει να παρακολουθήσουμε “επί τις οθόνες μας” είναι το πως θα προχωρήσει από εδώ και πέρα η διαπραγμάτευση. Θα υπάρξει τελικά συμφωνία; Ευρωπαϊκή Ένωση και Ηνωμένο Βασίλειο θα συμφωνήσουν στα κρίσιμα ζητήματα ή οι πολιτισμένες συζητήσεις θα φτάσουν σε αδιέξοδο;

23 ΙΟΥΝΙΟΥ 2016

ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΟΣ ΓΙΑ ΠΑΡΑΜΟΝΗ ΤΟΥ Η.Β. ΣΤΗΝ Ε.Ε.

29 ΜΑΡΤΙΟΥ 2017

ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΠΡΟΘΕΣΗΣ ΤΟΥ Η.Β. ΝΑ ΑΠΟΧΩΡΗΣΕΙ ΑΠΟ ΤΗΝ Ε.Ε.

29 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2017

ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ BREXIT

17 ΜΑΙΟΥ 2017

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΑΠΟ ΤΟΝ DONALD TUSK ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΕΚΤΑΚΤΟ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ 29ΗΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ

22 ΜΑΙΟΥ 2017

ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΕΞΟΥΣΙΟΔΟΤΕΙ ΤΗΝ ΕΝΑΡΞΗ ΣΥΝΟΜΙΛΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟ BREXIT ΚΑΙ ΕΓΚΡΙΝΕΙ ΟΔΗΓΙΕΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ

*ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΕΣ ΣΤΑΘΜΟΙ ΤΟΥ BREXIT

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ένας θεσμός με την δυνατότητα να συμβάλει στην ειρήνη, τη δικαιοσύνη και την ευημερία των λαών. Έτσι, τουλάχιστον, την οραματίστηκαν οι μεγάλοι Ευρωπαίοι ηγέτες. Πρέπει να σημειώσουμε ότι έχουν γίνει τεράστια βήματα που συνέβαλλαν στην καλύτερη ποιότητα ζωής των Ευρωπαίων (των περισσότερων και όχι όλων). Όμως, σ' αυτό το πλαίσιο σύγκλισης οι Βρετανοί αποτέλεσαν ανέκαθεν το κέντρο του ευρωσκεπτικισμού. Από την ημέρα εισόδου των Βρετανών στην ΕΟΚ άρχισαν τα προβλήματα. Οι Βρετανοί ήταν πάντοτε αρνητικοί στο ενδεχόμενο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Αυτό αποδεικνύεται από πολλούς παράγοντες, ένας εκ των οποίων ήταν και η άρνησή τους να υιοθετήσουν το κοινό νόμισμα, τη στιγμή που όλες οι μεγάλες και ισχυρές οικονομίες της Ένωσης συμμετείχαν σε αυτό. Όπως σημείωνε ο κ.Αναστόπουλος «η καρδιά του κάθε Άγγλου νιώθει πιο κοντά στον υπερατλαντικό εξάδελφο παρά στους Ευρωπαίους συγγενείς».²¹ Βέβαια, η σημερινή πραγματικότητα έχει κάπως διαφοροποιηθεί, όπως φανερώνεται από τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος για το Brexit. Συγκεκριμένα, σε ποσοστό 48% οι Βρετανοί πολίτες ψήφισαν την συνέχιση της παραμονής τους στην Ε.Ε. Είναι, λοιπόν, εμφανές ότι ο βρετανικός λαός είναι διχασμένος.²²

Αν υπάρχει μία περίοδος, στη διάρκεια της οποίας, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι οι Βρετανοί προσπάθησαν να πλησιάσουν προς τις ευρωπαϊκές αξίες και λογικές, αυτή ήταν η περίοδος διακυβέρνησης Μπλερ. Και αυτό όχι γιατί επιθυμούσαν περισσότερη εμβάθυνση στο ευρωπαϊκό κεκτημένο, αλλά «με σκοπό να το επηρεάσουν και να το φέρουν πιο κοντά στα βρετανικά συμφέροντα».²³ Αντίθετα, η πρωθυπουργία Κάμερον συνέβαλε ήδη από το 2010 τα μέγιστα ώστε να χάσει μεγάλο μέρος της επιρροής του το Η.Β. στην Ε.Ε., καθώς κρατήθηκε μακριά από την οικονομική κρίση της ευρωζώνης, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα στη Γερμανία να ηγηθεί στην κρίση μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας και ταυτόχρονα απέχοντας εσκεμμένα από την κρίση του προσφυγικού προβλήματος. Παρά την κίνηση εκκρεμούς όμως που ακολούθησε η Μ.Β. στις σχέσεις της με την Ε.Ε. είναι κοινώς αναγνωρίσιμο και αποδεκτό ότι το Η.Β. έπαιξε βασικό ενοποιητικό ρόλο στην Ευρώπη αμέσως μετά την πτώση του Βερολίνου το 1989, ότι η

²¹ Αναστόπουλος, Τ. 2017 «Η Μεγάλη Βρετανία και η Ευρωπαϊκή Ένωση», Η Καθημερινή. Αναρτήθηκε από <http://www.kathimerini.gr/732849/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/h-megalh-vretania-kai-h-eyrwpaiikh-enwsh>

²² UCL Bexit Blog, UCL European Institute, 2016. Brave New World – first reflections on Brexit. Αναρτήθηκε από <https://ucl-brexitee.blog/2016/06/27/brave-new-world-first-reflections-on-brexitee/>

²³ Αναστόπουλος, Τ. 2017 «Η Μεγάλη Βρετανία και η Ευρωπαϊκή Ένωση», Η Καθημερινή. Αναρτήθηκε από <http://www.kathimerini.gr/732849/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/h-megalh-vretania-kai-h-eyrwpaiikh-enwsh>

μεγέθυνση και ενδυνάμωση της Ένωσης προσέφερε σε αμοτέρους – Ε.Ε. και Η.Β. – σταθερότητα, ειρήνη και ευημερία.²⁴

Είναι ξεκάθαρο, λοιπόν, ότι πέρα από φυγή μίας μεγάλης αγοράς - της βρετανικής - από την Ε.Ε. στην πραγματικότητα η Ένωση, μακροπρόθεσμα ίσως να βγει κερδισμένη. Και αυτό διότι η Ε.Ε. δεν είναι απλώς μία κοινή αγορά, αλλά μία διαδικασία ενοποίησης για την ευημερία των ευρωπαϊκών πολιτών, την πολιτική ενοποίηση και την προάσπιση κοινών αξιών. Και σε αυτό είναι ξεκάθαρο ότι «το Η.Β. ουδέποτε συμμερίστηκε τον ευρωπαϊκό θεμέλιο μύθο, ποτέ δεν ενστερνίστηκε το όραμα μιας ενωμένης Ευρώπης. Αντίθετα, οι συνεπείς εμπειριστές Βρετανοί αντιμετωπίζουν την Ευρώπη ως μια σειρά από πρακτικά προβλήματα που αναζητούν πρακτικές λύσεις. Και ως γνήσιοι απόγονοι του Τζον Στιούαρτ Μιλ και της θεωρίας του ωφελιμισμού, χρησιμοποιούν κατά το δοκούν το ευρωπαϊκό κεκτημένο, κάνοντας χρήση του δικαιώματος μη συμμετοχής (opt-out), για ό,τι πιστεύουν ότι δεν τους εξυπηρετεί (τραπεζική ένωση, Σένγκεν)».²⁵

Οι ηγέτες των κρατών-μελών της Ε.Ε. βιάστηκαν να καθυσχύσουν την κοινή γνώμη ότι η Ένωση βγαίνει πιο δυνατή και ενωμένη μετά την αποχώρηση της Μ.Β. Όμως, είναι πολύ σημαντικό να καταλάβουν πως τίποτε δεν θα είναι ίδιο. Οι αρνητικές συνέπειες – βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες – θα επηρεάσουν όλα τα εμπλεκόμενα μέρη. Ίσως είναι κρίσιμο και χρήσιμο τώρα, σ' αυτήν την αμφισβητούμενη από άποψη αποτελεσματικότητας περίοδο, οι ευρωπαίοι ηγέτες να αποδειχτούν ανώτεροι των προσδοκιών των λαών τους και να εμβαθύνουν σε προβλήματα ουσίας που ταλανίζουν τα κράτη τους. Η ανεργία των νέων ανθρώπων, το μεταναστευτικό πρόβλημα, οι προβληματικές κρατικές οικονομίες, το οικολογικό πρόβλημα και η αμφισβήτηση της δημοκρατίας ως πολίτευμα που προάγει τον άνθρωπο είναι θέματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν με ηθική, αξιοσύνη και αποτελεσματικότητα, έτσι ώστε να αναδειχτούν εκ νέου οι αξίες πάνω στις οποίες στηρίχτηκε από «ξαρχής» το ευρωπαϊκό οικοδόμημα.

²⁴ UCL Bexit Blog, UCL European Institute, 2016. Brave New World – first reflections on Brexit. Αναρτήθηκε από <https://ucl-bexit.blog/2016/06/27/brave-new-world-first-reflections-on-brexit/>

²⁵ Αναστόπουλος, Τ. 2017 «Η Μεγάλη Βρετανία και η Ευρωπαϊκή Ένωση», Η Καθημερινή. Αναρτήθηκε από <http://www.kathimerini.gr/732849/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/h-megalh-vretania-kai-h-eyrwpaiikh-enwsh>

3.2 ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΕΞΟΔΟΥ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ Ε.Ε.

Α. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΈΝΩΣΗ

Καταρχάς, θα πρέπει να τονιστεί ότι οι επιπτώσεις από την έξοδο της Βρετανίας από την Ε.Ε. αφορούν κυρίως σε οικονομικά αλλά και σε πολιτικά ζητήματα, μπορεί να διακριθούν σε βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες και αναφέρονται τόσο στο αποχωρούν κράτος όσο και στην Ε.Ε.

Λίγες μόνο ώρες μετά το δημοψήφισμα της 23^{ης} Ιουνίου 2016 που επικύρωσε την επιθυμία του 51,9% των Βρετανών ψηφοφόρων να αποχωρήσουν από την Ε.Ε. – έναντι 48,1% που ψήφισαν υπέρ της παραμονής – οι συνέπειες ήταν ήδη εμφανείς. Συγκεκριμένα, η αξία της στερλίνας μειώθηκε από 1,50\$ σε 1,33\$ και οι αγορές έμοιαζαν μουνδιασμένες και έκπληκτες. Τα σενάρια περί οικονομικής καταστροφής είχαν ήδη αρχίσει να εκπονούνται. Και είναι αλήθεια, βέβαια, ότι οι επιπτώσεις αποτιμώνται πολύ σκληρές. Η Μ.Β. θα φτωχύνει σε σχέση με την περίοδο παραμονής της στην Ε.Ε. εφόσον τα εμπορικά κόστη στις συναλλαγές της με τα άλλα κράτη-μέλη στην Ευρώπη θα αυξηθούν, με δεδομένο ότι οι τελωνειακοί δασμοί θα επανέλθουν.²⁶ Όπως αναφέρουν στατιστικές,²⁷ πριν την είσοδο της Μ.Β. στην τότε ΕΟΚ περίπου το 1/3 του βρετανικού εμπορίου διεξαγόταν με την ΕΟΚ. Στα 2014, το Η.Β. έστειλε το 45% των εξαγωγών του στην Ε.Ε. και το 53% των εισαγωγών του αφορούσε σε αυτήν. Οι Βρετανοί πολίτες απολάμβαναν χαμηλές τιμές και καλές υπηρεσίες ακριβώς εξαιτίας των προαναφερθέντων εμπορικών πλεονεκτημάτων που είχε η Μ.Β. κατά την παραμονή της στην Ε.Ε. Άμεση συνέπεια ήταν η αύξηση της παραγωγής και η καινοτομία.

Μετά την απόφαση για έξοδο, το μέγεθος των απωλειών θα καθοριστεί από τη συμφωνία που θα επιτύχει η Μ.Β. με τους πρώην εταίρους της, το Brexit επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τα οικονομικά μεγέθη και τους δείκτες, καθώς δεν είναι βέβαιο ότι η χώρα θα έχει πρόσβαση στην ενιαία αγορά, αλλά και σε περίπτωση που θα έχει δεν είναι ξεκάθαρο με ποιους όρους και προϋποθέσεις θα συμβεί. Επιπλέον, ήδη, με την προοπτική του Brexit και μόνο, είχε δημιουργηθεί μεγάλη αβεβαιότητα σχετικά με τις εμπορικές επενδύσεις, καθώς δεν υπήρχε ιδιαίτερη εμπιστοσύνη στη στερλίνα, στοιχείο που αποθάρρυνε τους πιθανούς επενδυτές. Σύμφωνα με τον Economist «η Τράπεζα της Αγγλίας αποκαλεί το Brexit το μεγαλύτερο κίνδυνο για την εγχώρια οικονομική σταθερότητα».²⁸ Αλλά και μακροχρόνια οι οικονομολόγοι εκτιμούν ότι θα είναι αρνητικά τα αποτελέσματα του Brexit, φοβούμενοι ότι η οικονομία της χώρας μπορεί να χρειαστεί πολλά

²⁶ Patel, O. & Renwick, A. 2016, Brexit: The Consequences for other EU Member States, UCL Constitution Unit Briefing Paper. Αναρτήθηκε από <https://www.ucl.ac.uk/constitution-unit/research/europe/briefing-papers/Briefing-paper-4>

²⁷ Office for National Statistics. 2015. "How important is the European Union to UK Trade and Investment?" Newport, Wales: UK Statistics Authority

²⁸ Brexit brief, "The economic consequences, 2016, *The Economist*, σελ. 57. Αναρτήθηκε από <https://www.economist.com/news/britain/21696517-most-estimates-lost-income-are-small-risk-bigger-losses-large-economic>

χρόνια για να ανακάμψει ενώ Βρετανοί, ειδήμονες στα οικονομικά, θεωρούν ότι το Brexit θα πλήξει σε μεγάλο βαθμό το ΑΕΠ της χώρας. Ακόμη και αν δεν ισχύουν τα παραπάνω, εκτιμάται ότι οι απώλειες κερδών που πραγματικά θα έχει η Βρετανία θα υπερβαίνουν κατά πολύ το οικονομικό όφελος από το γεγονός ότι η Βρετανία δεν θα είναι πλέον μέλος της Ε.Ε. και συνεπώς, δε θα συμμετέχει και στον προϋπολογισμό της. Επίσης, τα κέρδη σε σχέση με τον προϋπολογισμό θα είναι ελάχιστα ή τουλάχιστον πολύ λιγότερα σε σχέση με τις απώλειες που θα έχει η χώρα λόγω των χαμηλών ξένων επενδύσεων. Αντικρούεται η άποψη ότι η έξοδος από την Ε.Ε. θα επιφέρει λιγότερους επαχθείς όρους και κανόνες. Η μόνη περίπτωση να μην υποστεί η χώρα μεγάλο οικονομικό πλήγμα θα ήταν εάν υιοθετούσε μια συμφωνία με τους πρώην εταίρους της ανάλογη με αυτήν που έχει η Νορβηγία. Διαφορετικά, τις σχέσεις Μ.Β. και Ε.Ε. θα τις καθορίζει ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, πράγμα που σημαίνει αυξήσεις στα εμπορικά κόστη και αλλαγές στις συνθήκες εργασίας. Σύμφωνα με τον Martin Felix «η πιο εμφανής και πιθανώς η πιο σημαντική, άμεση οικονομική απώλεια του Brexit, ωστόσο, υπήρξε η αξία της στερλίνας. Η Βρετανική Λίρα βυθίστηκε στα χαμηλότερά της επίπεδα τα τελευταία τριάντα χρόνια σε σχέση με το αμερικανικό δολάριο [...] έχοντας χάσει 11% της αξίας της σε διάστημα δύο ημερών».²⁹ Η υποτίμηση της στερλίνας όχι μόνο έκανε φτωχότερους τους Βρετανούς εν μία νυκτί, αλλά παράλληλα επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τη συνολική οικονομία της χώρας, κυρίως σε σχέση με την προσέλκυση ξένων άμεσων επενδύσεων.³⁰ Αυτό, όμως, σημαίνει αυτομάτως την ενίσχυση των ξένων που στέλνουν χρήματα στη Βρετανία, όπως είναι οι φοιτητές κ.λπ. Ένα θέμα που αναμένεται να προκαλέσει αναταραχή στη χώρα είναι αυτό της συνεισφοράς της Μ.Β. στον ευρωπαϊκό προϋπολογισμό, που υπολογίζεται περίπου σε 0,53% του εθνικού εισοδήματος. Ένα πλεονέκτημα από το Brexit για την Μ.Β. θα μπορούσε να θεωρηθεί η μειωμένη συμμετοχή στον ευρωπαϊκό προϋπολογισμό, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι θα εξαλειφθούν όλες οι βρετανικές συνεισφορές.³¹ Επίσης, μετά την έξοδο, το Η.Β. θα είναι ανεξάρτητο και ελεύθερο να αναζητήσει εμπορικούς εταίρους και να κλείσει πιο συμφέρουσες συμφωνίες με νέες αγορές όπως η Κίνα, η Ινδία και οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Όλα όμως θα κριθούν από την διαπραγματευτική δυνατότητα της Μ.Β. που εμφανίζεται μειωμένη μετά το Brexit.³² Τέλος, το Brexit επιφέρει σοβαρές συνέπειες στο μεταναστευτικό, υπό την έννοια ότι, αν η Βρετανία επιβάλλει αυστηρότερους ελέγχους στους ευρωμετανάστες, ουσιαστικά θα βλάψει τη δική της οικονομία, αφού θα στερηθεί εργατικό δυναμικό κ.λπ.³³ Άλλωστε, η λύση για το μεταναστευτικό αποτέλεσε

²⁹ Felix, M. 2016, "The short-term consequences of Brexit are severe--but disaster is not inevitable", *New Statesman*, σελ. 23.

³⁰ Felix, M. 2016, "The short-term consequences of Brexit are severe--but disaster is not inevitable", *New Statesman*, σελ. 23.

³¹ Reenen, J.V., 2016, "Brexit's Long-Run Effects on the U.K. Economy", Massachusetts Institute of Technology.

Αναρτήθηκε από <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/02/brexit-long-run-effects-john-van-reenen.pdf>

³² Reenen, J.V., 2016, "Brexit's Long-Run Effects on the U.K. Economy", Massachusetts Institute of Technology.

Αναρτήθηκε από <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/02/brexit-long-run-effects-john-van-reenen.pdf>

³³ Brexit brief, "The economic consequences, 2016, *The Economist*, σελ. 57. Αναρτήθηκε από <https://www.economist.com/news/britain/21696517-most-estimates-lost-income-are-small-risk-bigger-losses-large-economic>

καίριο επιχείρημα για την έξοδο. Ανάμεσα στο 1995 και το 2015 ο αριθμός των ευρωπαίων πολιτών που ζει στη Μ.Β. τριπλασιάστηκε, ειδικότερα μετά την ένταξη της Πολωνίας και των άλλων κομμουνιστικών χωρών το 2004. Η έλευση των ευρωπαίων μεταναστών στη Μ.Β. δεν έχει στερήσει την εργασία ή τον καλό μισθό από τον βρετανό εργαζόμενο, αποδεικνύοντας ότι το μεταναστευτικό ρεύμα έχει ωφελήσει την βρετανική οικονομία.³⁴

Το σίγουρο είναι ότι η απόφαση του Η.Β. για έξοδο από την Ε.Ε. έχει τραυματίσει ανεπανόρθωτα την οικονομική και την πολιτική του ταυτότητα αλλά και την ακεραιότητά του ως ενιαίο κράτος, που εισέρχεται σε μια περίοδο βαθιάς πολιτικής, οικονομικής και θεσμικής κρίσης.

Αναφορικά με την επίδραση του Brexit στην οικονομία της Ε.Ε., ο γερμανός καθηγητής Sinn υποστηρίζει ότι το Brexit θα αναγκάσει τις υπηρεσίες της Ε.Ε. να γίνουν πιο ανταγωνιστικές. Για να επιτευχθεί αυτό πρέπει οι τράπεζες της Ένωσης, να εκδιώξουν τις βρετανικές οικονομικές υπηρεσίες από την Ε.Ε., γεγονός που θα αποτελούσε μεγαλύτερο κόστος, «δεδομένου ότι ο οικονομικός τομέας συνεισφέρει 7% στο βρετανικό ΑΕΠ, το οποίο είναι δύο φορές μεγαλύτερο ως συνεισφορά από αυτό της Γερμανίας». ³⁵ Πιο συγκεκριμένα, θεωρεί ότι σε οικονομικό επίπεδο η Ευρωπαϊκή Ένωση θα είχε οικονομικές απώλειες σε εμπορικό επίπεδο, με κόστος που θα μετακυλίωνταν στους καταναλωτές, εφόσον οι εισαγωγές από τη Βρετανία θα ήταν επιβαρυνμένες με φόρους και επομένως, η τιμή των προϊόντων θα αυξανόταν.³⁶ Για τους ειδήμονες της οικονομίας, ο κίνδυνος να γίνει η Ε.Ε. περισσότερο προστατευτική είναι επικείμενος. Επιπλέον, το Brexit απομακρύνει την Ε.Ε. από τις ουσιώδεις αρχές της οικονομίας της αγοράς, καθώς πλέον η Ευρώπη δεν θα αποτελεί ένα χώρο ελεύθερου εμπορίου.

³⁴ Reenen, J.V., 2016, "Brexit's Long-Run Effects on the U.K. Economy", Massachusetts Institute of Technology. Αναρτήθηκε από <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/02/brexit-long-run-effects-john-van-reenen.pdf>

³⁵ Sinn, H.W., 2016, "The European Union would do what it could do squeeze British financial services out of the Continent", *The International Economy*, σελ. 8. Αναρτήθηκε από http://www.international-economy.com/TIE_Sp16_BrexitSymp.pdf

³⁶ Sinn, H.W., 2016, "The European Union would do what it could do squeeze British financial services out of the Continent", *The International Economy*, σελ. 8. Αναρτήθηκε από http://www.international-economy.com/TIE_Sp16_BrexitSymp.pdf

B. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΈΝΩΣΗ

Δευτερευόντως αλλά εξίσου σημαντικές και οι επιπτώσεις σε πολιτικό επίπεδο. Ο Sinn υποστηρίζει ότι το Brexit είναι μεγάλο πλήγμα για το κύρος της Ε.Ε. ως θεσμού και αυτό επιτείνεται από την απώλεια μίας χώρας όπως η Βρετανία, η οποία είναι ένας σημαντικός πολιτισμικός, στρατιωτικός και πολιτικός εταίρος.³⁷

Το Brexit είχε, σύμφωνα με πολλούς αναλυτές, συνέπειες που αφορούν στην ασφάλεια της Βρετανίας, αλλά και της Ευρώπης γενικότερα. Σύμφωνα με τους *New York Times* η απόφαση των Βρετανών να εγκαταλείψουν την Ε.Ε. «δεν μπορεί παρά να έχει ξεκάθαρες συνέπειες ως προς την εξωτερική πολιτική, αποδυναμώνοντας τον ιστό των δυτικών θεσμών και συμμαχιών της δύσης που βοήθησαν, ώστε να διασφαλιστεί η διεθνής ειρήνη και η σταθερότητα για εβδομήντα χρόνια».³⁸ Για το λόγο αυτό οι ΗΠΑ και ο Πρόεδρος Ομπάμα δεν επιθυμούσαν την έξοδο από την Ε.Ε., καθώς θεωρούσαν πάντα τη Βρετανία έναν αξιόπιστο σύμμαχό τους σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, ιδιαίτερα, σε σχέση με τις δύο βασικές χώρες που αντιπροσωπεύουν το αντίπαλο δέος: τη Ρωσία και την Κίνα.³⁹ Την άποψη αυτή συμμαρύνει και ο καθηγητής του Harvard Joseph Nye, κατά τον οποίο το Brexit αποδυναμώνει την Ευρωπαϊκή Ένωση οικονομικά, αλλά και σε επίπεδο ασφάλειας και ακόμη κι αν η Ένωση καταφέρει να αντιπαρέλθει προσωρινά το πλήγμα της εξόδου μακροπρόθεσμα θα τρωθεί. Αυτή η παράμετρος θα επηρεάσει ιδιαίτερα και την Αμερική, καθώς «ενώπιον της αυξανόμενης δύναμης της Κίνας, της σε πτώση, αλλά δεκτικής ως προς τον κίνδυνο δύναμης της Ρωσίας και της προοπτικής της συνέχισης των αναταραχών στη Μέση Ανατολή, η στενή συνεργασία μεταξύ της Ευρώπης και των ΗΠΑ θα είναι καίριας σημασίας προκειμένου να διατηρηθεί μία φιλελεύθερη διεθνής τάξη σε μακροπρόθεσμο επίπεδο. Ένα Brexit που αποδυναμώνει την Ευρώπη και που αποδυναμώνει τη Βρετανία, αποδυναμώνει επίσης και τις ΗΠΑ, καθιστώντας πιο πιθανό ένα άτακτο διεθνές σύστημα».⁴⁰

Για την ίδια την Ευρώπη το Brexit μπορεί να αποτελέσει έναν οδηγό για την περαιτέρω διάσπασή της, αφού ο ευρωσκεπτικισμός αυξάνεται διαρκώς και τα ποσοστά αποδοχής της Ε.Ε. είναι ιστορικά χαμηλά σε πολλές χώρες.⁴¹ Έρευνες δείχνουν ότι ο ευρωσκεπτικισμός είναι διαδεδομένος ιδιαίτερα σε Δανία, Αυστρία,

³⁷ Sinn, H.W., 2016, "The European Union would do what it could do squeeze British financial services out of the Continent", *The International Economy*, σελ. 8. Αναρτήθηκε από http://www.international-economy.com/TIE_Sp16_BrexitSymp.pdf

³⁸ The editorial board, 2016, "The Security Consequences of Brexit", *New York Times*. Αναρτήθηκε από <https://www.nytimes.com/2016/06/26/opinion/the-security-consequences-of-brexit.html>

³⁹ The editorial board, 2016, "The Security Consequences of Brexit", *New York Times*. Αναρτήθηκε από <https://www.nytimes.com/2016/06/26/opinion/the-security-consequences-of-brexit.html>

⁴⁰ Nye, J. S., 2016, "Brexit that weakens Europe and weakens Britain also weakens the United States", *The International Economy*

⁴¹ Novotny, E., 2016, "The results depend on the details of a withdrawal agreement", *The International Economy*.

Σουηδία και Τσεχοσλοβακία⁴². Δεν είναι τυχαίο, άλλωστε ότι η Ε.Ε. χάνει όλα τα μεγάλα και κρίσιμα δημοψηφίσματα, γεγονός που αποδεικνύει το μεγάλο πρόβλημα που αντιμετωπίζει, δεδομένου ότι έχει απολέσει τη γενεσιουργό ουσία της, για την ουσιαστική ενοποίηση και όχι την υπηρετήση των τραπεζών και του διεθνούς κεφαλαιοκρατικού τυχροδιωκτισμού. Αυτό που απασχολεί περισσότερο από όλα, ωστόσο, είναι η καθημερινότητα των πολιτών. Και αυτό έχει να κάνει με την ελεύθερη μετακίνηση των πολιτών, κάτι που για τους Βρετανούς το πιθανότερο είναι να αποτελέσει παρελθόν. Στον αντίποδα, η Βρετανία το πιθανότερο είναι να μην θέσει περιορισμούς στη μετακίνηση των ευρωπαϊών πολιτών, κάτι που πράττουν πολλές χώρες μη μέλη της Ε.Ε. Ζήτημα θα προκύψει και στο θέμα της εργασίας, αφού αν και «οι υποστηρικτές του Brexit έφεραν το θέμα της απασχόλησης των Βρετανών στο επίκεντρο της εκστρατείας τους, είναι πιθανόν ότι η έξοδος του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση θα συνοδευθεί από την μετεγκατάσταση πολλών θέσεων εργασίας, κυρίως των μεγάλων τραπεζικών ιδρυμάτων με έδρα το City του Λονδίνου. Ήδη η JP Morgan έχει κάνει γνωστό ότι είναι πιθανόν να καταργήσει 1.000 έως 4.000 από τις 16.000 θέσεις εργασίας στη Βρετανία, η Morgan Stanley 1.000 από τις 6.000 και η Goldman Sachs τουλάχιστον 1.600».⁴³

Επίσης, το Brexit δύναται να επηρεάσει με διαφορετικό τρόπο τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. Τα αποτελέσματα έρευνας που διεξήχθη δείχνουν ότι ένα ποσοστό 60% της κοινής γνώμης των 27 μελών της Ένωσης θα ήθελαν η Μ.Β. να παραμείνει στην Ένωση και μόνο ένα 10% συμφωνεί με την αποχώρηση.⁴⁴ Βέβαια, συνολικά η ευρωπαϊκή κοινή γνώμη δεν φαίνεται να αντιμετωπίζει την βρετανική απόφαση για έξοδο ως καταστροφική. Την ίδια στιγμή, όμως, τη θεωρεί αρκετή σοβαρή καθώς η Μ.Β. εφόσον ήταν από τις πολύ δυνατές οικονομίες εγκαταλείπει την Ένωση. Ιδιαίτερη ανησυχία φαίνεται να διακατέχει την Πολωνία, η οποία αν και δεν ανήκει στη ζώνη του ευρώ διατηρεί συγκλίνουσες θέσεις με εκείνες του Η.Β. σε ευρωπαϊκά θέματα.⁴⁵ Γενικότερα, υπάρχουν διαφοροποιήσεις στη θεωρία περί επέκτασης της επιθυμίας εξόδου και σε άλλα κράτη-μέλη. Ένα ποσοστό 52% των Γερμανών, ένα 51% των Ισπανών και ένα 45% των Πολωνών υποστηρίζει ότι η Μ.Β. θα βγει πιο δυνατή από την Ε.Ε. και θα ακολουθήσει ανεξάρτητη πορεία.

⁴² Patel, O. & Renwick, A. 2016, Brexit: The Consequences for other EU Member States, UCL Constitution Unit Briefing Paper. Αναρτήθηκε από <https://www.ucl.ac.uk/constitution-unit/research/europe/briefing-papers/Briefing-paper-4>

⁴³ 2016, «Brexit: Οι 7 άμεσες συνέπειες για τους Βρετανούς -Αλλάζουν όλα, άρδην»,. Αναρτήθηκε από <http://www.iefimerida.gr/news/274136/vrexit-oi-7-ameses-synepeies-gia-toys-vretanoys-allazoun-ola-ardhn>

⁴⁴ Patel, O. & Renwick, A. 2016, Brexit: The Consequences for other EU Member States, UCL Constitution Unit Briefing Paper. Αναρτήθηκε από <https://www.ucl.ac.uk/constitution-unit/research/europe/briefing-papers/Briefing-paper-4>

⁴⁵ Foundation Robert Schuman, The Research and Studies Centre on Europe, 2017, “European and the Consequences of the Brexit, European Issue n.416. Αναρτήθηκε από <http://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0416-europeans-and-the-consequences-of-the-brexit>

Οι Γάλλοι και οι Ιταλοί - σε ποσοστό 36% και 45% αντίστοιχα - θεωρούν ότι θα ακολουθήσουν και άλλες χώρες και μακροπρόθεσμα η Ε.Ε. θα διαλυθεί.⁴⁶

Μία ακόμη άμεση συνέπεια πολιτικής υφής θα είναι η νέα γεωγραφική κατανομή της Ένωσης, αφού «η έξοδος του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι πιθανόν να καταστήσει προβληματική τη σχέση της χώρας με ορισμένους γείτονές της. Είναι, για παράδειγμα, πιθανόν η Ισπανία να αποφασίσει να κλείσει τα σύνορά της με το Γιβραλτάρ, όπου ζουν 33.000 Βρετανοί. Βορειότερα, το Brexit μπορεί να δημιουργήσει νέο σύνορο ανάμεσα στην Ιρλανδία και τη Βόρεια Ιρλανδία θέτοντας περιορισμούς στην καθημερινή κυκλοφορία χιλιάδων ατόμων».⁴⁷

Βέβαια, πριν το δημοψήφισμα πολλοί, μέσα σε τρομοκρατικό κλίμα, όπως άλλωστε και στην περίπτωση του ελληνικού δημοψηφίσματος, υποστήριζαν ότι «αν το δημοψήφισμα είναι αρνητικό, υπέρ της εξόδου, τότε οι συνέπειες θα είναι καταλυτικές και εν πολλοίς απρόβλεπτες».⁴⁸ Οι προβλέψεις όλων ήταν απελπιστικά άστοχες και ουσιαστικά παραπλανητικές. Παρά ταύτα, εάν η Ένωση δεν επιταχύνει τη διαδικασία ενοποίησης στους τομείς που προαναφέραμε (άμυνα, ΟΝΕ, κ.α.) θα βγει ακρωτηριασμένη και κυρίως θα έχει δημιουργηθεί ένα επικίνδυνο προηγούμενο που θα θελήσουν να αξιοποιήσουν κάθε είδους εθνολαϊκιστικές δυνάμεις σε πολλές χώρες-μέλη (Γαλλία, Ιταλία, Ολλανδία, Πολωνία, κ.ά.). Επομένως, μπορεί να ανοίξει μια ‘διαδικασία ξηλώματος’ του ενοποιητικού συστήματος που με τόσους κόπους οικοδομήθηκε εδώ και 60 χρόνια περίπου. Αλλά και αν ακόμη δεν συμβεί αυτό, οι άλλες πρακτικές συνέπειες θα είναι ιδιαίτερα βλαπτικές. Χωρίς τη Βρετανία στους κόλπους της Ένωσης θα είναι δύσκολο να ασκήσει αποτελεσματική και αξιόπιστη κοινή εξωτερική πολιτική. Από την άλλη μεριά, κάποιες θεμελιακές διακρατικές ισορροπίες θα ανατραπούν υπέρ της ισχυρότερης χώρας-μέλους, της Γερμανίας.⁴⁹ Κάποιοι, βέβαια, θεωρούν ότι η Γερμανία, χωρίς την παρουσία της Μ.Β. κινδυνεύει να αποδειχτεί ηγέτης μιας ένωσης ανεξάρτητων κρατών, που βρίσκονται ήδη σε πολιτική αναταραχή ή παρακμή, όπως η Γαλλία, η Ισπανία και η Ιταλία. Ο φόβος ότι το Brexit μπορεί να αποδεσμεύσει τις δυνάμεις του ευρωσκεπτικισμού που ενυπάρχουν στην ευρωπαϊκή πολιτική πραγματικότητα και караδοκούν να χρησιμοποιήσουν το παράδειγμα της Μ.Β. προκειμένου να οδηγήσουν τη δική τους χώρα στην έξοδο και σταδιακά την Ε.Ε. στην κατάρρευση.⁵⁰

⁴⁶ Foundation Robert Schuman, The Research and Studies Centre on Europe, 2017, “European and the Consequences of the Brexit, European Issue n.416. Αναρτήθηκε από <http://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0416-europeans-and-the-consequences-of-the-brexit>

⁴⁷ 2016, «Brexit: Οι 7 άμεσες συνέπειες για τους Βρετανούς -Αλλάζουν όλα, άρδην», Αναρτήθηκε από <http://www.iefimerida.gr/news/274136/vrexit-oi-7-ameses-synepeies-gia-toys-vretanoys-allazoyn-ola-ardin#axzz4ifooFk23>

⁴⁸ Ιωακειμίδη, Π.Κ., 2016, «Οι συνέπειες του Brexit για την Ευρώπη και την Ελλάδα», Το βήμα. Αναρτήθηκε από <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=808643>

⁴⁹ Ιωακειμίδη, Π.Κ., 2016, «Οι συνέπειες του Brexit για την Ευρώπη και την Ελλάδα», Το βήμα. Αναρτήθηκε από <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=808643>

⁵⁰ Patel, O. & Renwick, A. 2016, Brexit: The Consequences for other EU Member States, UCL Constitution Unit Briefing Paper. Αναρτήθηκε από <https://www.ucl.ac.uk/constitution-unit/research/europe/briefing-papers/Briefing-paper-4>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4.1 ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΥΠΕΥΘΥΝΟ ΤΥΠΟΥ ΓΙΑ ΤΟ BREXIT , DANIEL FERRIE.

Οφείλω να ευχαριστήσω θερμά τον κ.Daniel Ferrie για την ευγενική του διάθεση να απαντήσει⁵¹ σε ερωτήσεις σχετικά με το θέμα του Brexit. (Στη συνέχεια, καταγράφονται οι υποβληθείσες ερωτήσεις και οι δοθείσες απαντήσεις και ακολουθεί ένας σχολιασμός από την γράφουσα.)

- 1) Do you believe that the decision of the United Kingdoms’s withdrawal from European Union is the final “act” of a “play” going on since 1957 ?

The United Kingdom only joined the EU (European Economic Community, at the time) in 1973, so I would not say that this is the case. The United Kingdom was – and remains for another two years – a valued Member State of the European Union. The 27 other Member States are more united than ever before and continue to work on their positive agenda for Europe.

- 2) Considering the negotiations, carried out up to now, do you think Brexit will be without any turmoil or is it likely for it to come to a deadend with unexpected consequences ?

This is an exceptional negotiation that will certainly be extremely challenging. Brexit has caused a lot of uncertainty in the UK and the EU27.

- 3) Do you think that Brexit is the beginning of more European countries doing likewise?

I do not think this is the case.

⁵¹ Είναι απαραίτητο να γνωστοποιηθεί ότι οι ερωτήσεις υποβλήθηκαν στον κ.Barnier, μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και οι απαντήσεις δόθηκαν με τον ίδιο τρόπο.

- 4) Is taking measures necessary to avoid similar movements from other countries in the future? If such measures are taken, is there a risk of Europe changing its democratic character ? If not how is Europe's prestige to be safeguarded and continue functioning the proper way ?

It is important that we can communicate with all European citizens. By properly communicating with Europe's 500 million citizens, we can help explain what we do, and the benefits of working together in the European Union.

Αναφορικά με την έξοδο της Μεγάλης Βρετανίας από την Ε.Ε. και τα ερωτήματα που ανακύπτουν, ο βρετανός εκπρόσωπος σ' αυτήν την διαδικασία, κ.Barnier , δίνει καίριες απαντήσεις, οι οποίες, με την σειρά τους, φέρνουν στο προσκήνιο νέους προβληματισμούς.

Συγκεκριμένα, θεωρεί ότι η Βρετανία, παρά την έξοδό της, εξακολουθεί να παραμένει ένας σημαντικός κρίκος στην αλυσίδα κρατών της Ε.Ε. – παραγνωρίζοντας το γεγονός ότι η ίδια η ιστορική πραγματικότητα αποδεικνύει πως το Η.Β. ανέκαθεν επιδίωκε την είσοδο ή την έξοδο από την Ένωση για πολύ συγκεκριμένους λόγους. Επισημαίνει ότι, αν και η διαπραγμάτευση θα είναι γεμάτη προκλήσεις και αβεβαιότητα, δεν θα αποτελέσει σημείο έναρξης εξόδου και άλλων χωρών από την Ένωση. Τέλος, πιστεύει ότι η Βρετανία οφείλει να επικοινωνήσει τους λόγους εξόδου της σε όσο γίνεται μεγαλύτερο αριθμό πολιτών της Ε.Ε. αλλά και πόσο σημαντικό είναι για το μέλλον της Ευρώπης η συνεργασία ανάμεσα σε όλους.

4.2 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η έξοδος της Μεγάλης Βρετανίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι πλέον μια πραγματικότητα και ως τέτοια πρέπει να αντιμετωπιστεί. Πρακτικά, αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να συνυπολογιστούν όλοι εκείνοι οι παράγοντες – θετικοί και αρνητικοί – που συνθέτουν το νέο τοπίο της Ευρώπης σήμερα αλλά και τη θέση της Μεγάλης Βρετανίας στη γηραιά ήπειρο και στην παγκόσμια κοινότητα.

Η πρόθεση της διαπραγματευτικής ομάδας της Ευρωπαϊκής Ένωσης διαμηνύεται μέσω των δηλώσεων του επικεφαλής της, του Michel Barnier, ο οποίος διαβεβαιώνει ότι στόχος τους είναι να διεκπεραιωθεί μια συμφωνία υπέρ και όχι κατά της Μεγάλης Βρετανίας, να στηρίξουν με αμοιβαία εμπιστοσύνη αυτή τη συμφωνία και ότι δεν πρέπει να υποτιμήσουν τις συνέπειες της βρετανικής απόφασης εξόδου.⁵² Εξάλλου, το σύνολο των κρατών-μελών έχει κοινοποιήσει την απόφασή του να ληφθούν άμεσα ικανοποιητικά μέτρα για θέματα όπως η διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των πολιτών, οι οικονομικές υποχρεώσεις της Βρετανίας και η ταχτοποίηση των συνόρων ανάμεσα στη Βόρεια Ιρλανδία και την Δημοκρατία της Ιρλανδίας.

Οι πολιτικές εξελίξεις στη Βρετανία, έως την ώρα που γράφεται η παρούσα εργασία, είναι καταγιστικές.⁵³ Η νυν πρωθυπουργός, Τερέζα Μέι, φαίνεται να χάνει την πλειοψηφία στο κοινοβούλιο, αποδυναμώνοντας έτσι την βρετανική διαπραγματευτική θέση και ρισκάροντας να μην μπορέσει να υποστηρίξει την αδιάλλακτη θέση της για απόλυτη έξοδο από την Ευρωπαϊκή Ένωση.⁵⁴

Η Βρετανία μετά το Brexit εμφανίζεται πολυδιασπασμένη σε μορφωμένους και μη, νέους και ηλικιωμένους, αστούς και επαρχιώτες. Ο κίνδυνος απομάκρυνσης της Βρετανίας από την Ευρώπη γενικότερα φαντάζει επικείμενος. Οι οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές επιπτώσεις έρχονται απροκάλυπτα και είναι κρισιμότερο παρά ποτέ να επαληθευτούν οι προθέσεις των ηγετών των 27 χωρών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης να χαράξουν τις κατευθυντήριες γραμμές του σχεδίου που θα ακολουθήσουν με βάση το άρθρο 50 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τρεις είναι οι παράμετροι που θα καθορίσουν τη στάση των 27 στη διάρκεια των διαπραγματεύσεων : η ισορροπία δικαιωμάτων και υποχρεώσεων και ίσων όρων ανταγωνισμού για αμφότερα τα μέρη της διαπραγμάτευσης, η διαφάνεια στις διαπραγματεύσεις οι οποίες θα διεξάγονται μόνο με το σύνολο της Ένωσης – αποκλείοντας χωριστές διαπραγματεύσεις ανάμεσα σε Βρετανία και μεμονωμένα κράτη-μέλη και τέλος, οι δύο παραπάνω αρχές θα

⁵² Zalan, E., 2017, "EU wants Brexit talks to start the day after UK vote", EUobserver. Αναρτήθηκε από <https://euobserver.com/uk-referendum/137939/>

⁵³ 2017, "Τα πέντε σημαντικότερα συμπεράσματα των βρετανικών εκλογών: Επίπτωση στο Brexit?", Mignatiou.com. Αναρτήθηκε από <http://mignatiou.com/2017/06/ta-pente-simantikotera-simperasmata-ton-vretanikon-eklogon-epiptosi-sto-brexit/>

⁵⁴ Σελ 24 της παρούσας εργασίας

διατρέχουν τις συζητήσεις καθόλη τη διάρκεια των προκαταρκτικών, προπαρασκευαστικών και μελλοντικών συζητήσεων ανάμεσα στα δύο μέρη.⁵⁵

Η βρετανική απόφαση για έξοδο από την Ευρωπαϊκή Ένωση σηματοδοτεί μια νέα αρχή, δύσκολη για όλα τα εμπλεκόμενα μέρη και χαρακτηρίζεται ως ένα σημείο εκκίνησης μιας νέας ευρωπαϊκής πραγματικότητας, την οποία έφερε στο φως το βρετανικό δημοψήφισμα, επισημαίνοντας με δεσμίδες φωτός όλα εκείνα τα προβλήματα που υπέβρισκαν για χρόνια στην γηραιά ήπειρο, επιτρέποντας όμως στην ελπίδα να υποφώσκει ακόμη!

⁵⁵ 2017, "Τα συμπεράσματα της Συνόδου Κορυφής για το Brexit", Left.gr. Αναρτήθηκε από <https://left.gr/news/ta-symperasmata-tis-synodoy-koryfis-gia-brexit>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ

- ✓ Αναστόπουλος, Τ. 2017 «Η Μεγάλη Βρετανία και η Ευρωπαϊκή Ένωση», Η Καθημερινή.
Αναρτήθηκε από <http://www.kathimerini.gr/732849/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/h-megalh-vretania-kai-h-eyrwpaikh-enwsh>
- ✓ Ιωακειμίδα, Π.Κ., 2016, «Οι συνέπειες του Brexit για την Ευρώπη και την Ελλάδα», Το βήμα.
Αναρτήθηκε από <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=808643>
- ✓ Παπαδάκης, Ν, 2016, Καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης, “Brexit, μία πρώτη ανάλυση”, Απόσπασμα Συνέντευξης στην ΕΡΑ, τον 9,84 και το Creta Channel
- ✓ 2016, «Brexit: Οι 7 άμεσες συνέπειες για τους Βρετανούς -Αλλάζουν όλα, άρδην»,. Αναρτήθηκε από <http://www.iefimerida.gr/news/274136/vrexit-oi-7-ameses-synepeiies-gia-toys-vretanoys-allazoyn-ola-ardin#axzz4ifooFk23>
- ✓ 2017, "Τα πέντε σημαντικότερα συμπεράσματα των βρετανικών εκλογών: Επίπτωση στο Brexit?", Mignatiou.com. Αναρτήθηκε από <http://mignatiou.com/2017/06/ta-pente-simantikotera-simperasmata-ton-vretanikon-eklogon-epiptosi-sto-brexit/>
- ✓ 2017,"Τα συμπεράσματα της Συνόδου Κορυφής για το Brexit", Left.gr. Αναρτήθηκε από <https://left.gr/news/ta-symperasmata-tis-synodoy-koryfis-gia-brexit>
- ✓ ¹ Διαβιβαστικό Σημείωμα , Ειδική Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Αναρτήθηκε από <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/XT-20004-2017-INIT/el/pdf>

- ✓ Felix, M. 2016, "The short-term consequences of Brexit are severe--but disaster is not inevitable", *New Statesman*, σελ. 23.
- ✓ Henn, M. & Sharpe, D. 2016, Young people in a changing Europe: British youth and Brexit 2016, EU R referendum analysis 2016. Αναρτήθηκε από <http://www.referendumanalysis.eu/eu-referendum-analysis-2016/section-8-voters/young-people-in-a-changing-europe-british-youth-and-brexit-2016/>
- ✓ Kirk, A. & Dunford, D. 2016, EU referendum: How the results compare to the UK's educated, old and immigrant populations, *The Telegraph*. Αναρτήθηκε από <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/06/24/eu-referendum-how-the-results-compare-to-the-uks-educated-old-an/>
- ✓ Moody, K. 2016, Was Brexit a Working-Class Revolt? Αναρτήθηκε από <https://www.solidarity-us.org/node/4771>
- ✓ Novotny, E., 2016, "The results depend on the details of a withdrawal agreement ", *The International Economy*
- ✓ Nye, J. S., 2016, "Brexit that weakens Europe and weakens Britain also weakens the United States", *The International Economy*
- ✓ Patel, O. & Renwick, A. 2016, Brexit: The Consequences for other EU Member States, UCL Constitution Unit Briefing Paper. Αναρτήθηκε από <https://www.ucl.ac.uk/constitution->

- ✓ Reenen, J.V., 2016, "Brexit's Long-Run Effects on the U.K. Economy", Massachusetts Institute of Technology. Αναρτήθηκε από <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/02/brexit-long-run-effects-john-van-reenen.pdf>
- ✓ Sinn, H.W., 2016, "The European Union would do what it could do squeeze British financial services out of the Continent", *The International Economy*, σελ. 8. Αναρτήθηκε από http://www.international-economy.com/TIE_Sp16_BrexitSymp.pdf
- ✓ Singh, R. 2016. Brexit referendum: Voting analysis. The parliament politics, policy and people magazine. Αναρτήθηκε από <https://www.theparliamentmagazine.eu/articles/news/brexit-referendum-voting-analysis>
- ✓ Zalan, E., 2017, "EU wants Brexit talks to start the day after UK vote", EUobserver. Αναρτήθηκε από <https://euobserver.com/uk-referendum/137939/>
- ✓ UCL Bexit Blog, UCL European Institute, 2016. Brave New World – first reflections on Brexit. Αναρτήθηκε από <https://ucl-brexit.blog/2016/06/27/brave-new-world-first-reflections-on-brexit/>
- ✓ Brexit brief, "The economic consequences, 2016, *The Economist*, σελ. 57. Αναρτήθηκε από <https://www.economist.com/news/britain/21696517-most-estimates-lost-income-are-small-risk-bigger-losses-large-economic>
- ✓ EU referendum, 2016, The result in maps and charts, BBC News. Αναρτήθηκε από <http://www.bbc.com/news/uk-politics-36616028>
- ✓ Press Release Database, European Commission. Αναρτήθηκε από http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-17-648_en.htm
- ✓ Office for National Statistics. 2015."How important is the European Union to UK Trade and Investment?" Newport, Wales: UK Statistics Authority
- ✓ The editorial board, 2016, "The Security Consequences of Brexit", *New York Times*. Αναρτήθηκε από <https://www.nytimes.com/2016/06/26/opinion/the-security-consequences-of-brexit.html>

- ✓ Foundation Robert Schuman, The Research and Studies Centre on Europe, 2017, “European and the Consequences of the Brexit, European Issue n.416. Αναρτήθηκε από <http://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0416-europeans-and-the-consequences-of-the-brexite>
- ✓ <https://www.gov.uk/government/topical-events/eu-referendum/about>
- ✓ <https://www.theguardian.com/politics/ng-interactive/2016/jun/23/eu-referendum-live-results-and-analysis>
- ✓ <http://www.parliament.uk/get-involved/elections/referendums-held-in-the-uk/>